

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ТИМША Олег Михайлович

**Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної
діяльності: світовий досвід та вітчизняна практика**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСм-21
О. М. Тимша

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Ф. П. Ткачик

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

АНОТАЦІЯ

Олег Тимша. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: світовий досвід та вітчизняна практика. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2023.

Розглянуто теоретико-організаційні аспекти нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Висвітлено загальну характеристику нетарифного регулювання експортно-імпортних операцій. Проаналізовано вплив митного регулювання на імпорт товарів і послуг в Україну. Досліджено практику нетарифного регулювання експорту товарів у країнах світу. Здійснено моніторинг переваг та недоліків використання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Наведено напрями удосконалення української практики нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

ANNOTATION

Oleh Tymsha. Non-Tariff Regulation of Foreign Economic Activity: World Experience and Domestic Practice. - The manuscript.

Research on obtaining educational degree «master» on speciality 072 – Finance, banking and insurance. The Western Ukrainian National University, Ternopil, 2023.

Theoretical-organizational aspects of non-tariff regulation of foreign economic activity are considered. The general description of non-tariff regulation of export-import operations is described. The influence of customs regulation on import of goods and services in Ukraine is analyzed. The practice of non-tariff regulation of export of goods in the countries of the world is researched. Monitored the advantages and disadvantages of using non-tariff measures of foreign economic activity. The directions of improvement of the Ukrainian practice of non-tariff regulation of foreign trade are given.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	7
1.2. Поняття, сутність, етапи розвитку системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	12
1.3. Впливу нетарифних заходів зовнішньоекономічної діяльності на розвиток економіки.....	21
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ	28
2.1. Особливості нетарифного регулювання імпорту та експорту в Україні у військовий період.....	28
2.2. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні (стаття).....	42
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	51
3.1. Моніторинг переваг та недоліків використання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	51
3.2. Напрями удосконалення складових нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	56
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний механізм регулювання зовнішньої торгівлі являє собою комплекс взаємодоповнювальних тарифних і нетарифних заходів, які постійно змінюються під впливом розвитку продуктивних сил та інтересів виробників і споживачів, механізмів їх міжнародно-правового та національного регулювання. Прагнення країн реалізувати свої зовнішньоторговельні інтереси в сучасних умовах активної лібералізації міжнародної торгівлі та глобальної конкуренції потребує пошуку та застосування нових ефективніших заходів її регулювання.

Значне зниження рівня тарифних ставок у багатьох країнах призвело до появи у світовій торговій системі більш прихованого, гнучкого та ефективного протекціонізму, основу якого становлять нетарифні методи регулювання, які постійно модифікуються, ускладнюються та складають основну сферу проблем багатосторонніх переговорів у Світовій організації торгівлі. Такі питання також висуваються на перший план у зв'язку з виникненням численних конфліктів торговельних інтересів через постійне розширити спектр використовуваних країнами інструментів нетарифного регулювання, що негативно впливає не лише на торгові потоки, а й на розвиток світової економіки.

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі, в період бурхливого розвитку торгівлі, високої конкуренції та боротьби за ринки збуту, є досить важливим аспектом у захисті внутрішніх ринків.

Проблеми нетарифного регулювання міжнародної торгівлі стали предметом широких досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: І. Бережнюк, О. Гребельник, А. Дірдорф, Д. Деремер, Г. Дугінець, А. Кувахара, А. Кіреєв, С. Лайрд, К. Маскус, Т. Мельник, Н. Науменко, А.Осика, Т. Оцукі, Л. Пісьмаченко, Ф. Рут, А.Румянцев, Н.Ткаченко, Р. Файнберг, М. Феррантіно, Р. Штайгер, Р. Штерн та багатьох інших.

Незважаючи на вагомий внесок цих та інших учених до теорії дослідження нетарифних інструментів регулювання міжнародної торгівлі, питання розкриття сутності та визначення векторів розвитку сучасного нетарифного регулювання торгівлі в системі глобальної торгівлі, виявлення загальних закономірностей та особливостей застосування заходів нетарифного регулювання, необхідні подальші дослідження та вирішення, обґрунтування основних напрямів удосконалення системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України, що створить умови для ефективного захисту вітчизняних виробників сировини, гармонійного та ефективного включення країни у світову торговельну систему та збільшення конкурентоспроможності на світових товарних ринках.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – удосконалити теоретичні основи нетарифного регулювання товарообміну, узагальнити практику застосування нетарифних заходів у зарубіжних країнах та обґрунтувати напрями та сфери їх ефективного застосування ЗЕД.

Виходячи з мети дослідження, поставлені наступні завдання:

- розкрити основні принципи та специфіку механізму нетарифного регулювання товарообміну у світовій торговельній системі;
- визначити чинники активізації нетарифного регулювання сучасних непротекціоністських тенденцій;
- детально вивчити та визначити основні методологічні підходи до економічної оцінки впливу нетарифних заходів на економіку країн та міжнародну торгівлю в цілому;
- розкрити сутність, структуру та особливості інституційних механізмів нетарифного регулювання міжнародної торгівлі в контексті глобальної економічної політики;
- виявити особливості та узагальнити проблеми захисту ринку України засобами нетарифного регулювання;
- обґрунтувати напрями вдосконалення нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України.

Об'єкт дослідження – нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні положення та практичні рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження в економічній науці: структурний аналіз системи (для розробки понятійного апарату); логічний аналіз та узагальнення (визначити основні підходи до класифікації заходів нетарифного регулювання); порівняльний аналіз та експертна оцінка (для виявлення тенденцій застосування заходів нетарифного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі); економіко-статистичний аналіз (для оцінки впливу нетарифних заходів зовнішньої торгівлі на структуру національної економіки України).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні теоретичних засад нетарифного регулювання торгівлі товарами в глобальній торговельній системі, в узагальненні світової практики застосування заходів нетарифного регулювання та в обґрунтованості першочергові напрямки вдосконалення системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічних відносин України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, практичні рекомендації та висновки, сформульовані автором на основі результатів дослідження, можуть слугувати методологічною основою для органів державного та промислового управління при розробці та обґрунтуванні нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Нормативним підґрунтям роботи є Конституція й закони України, укази Президента й постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Держмитслужби України та інших центральних органів виконавчої

влади, узагальнення практики митної справи, наукові публікації в журналах, довідкова література та Інтернет-ресурси.

Затвердження результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані в роботі, обговорювалися на науково-практичних конференціях на базі кафедри фінансів імені С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету у 2022-2023 рр.

Загальний обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні

На сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічна діяльність стає все більш важливим фактором забезпечення подальшого соціально-економічного зростання. Для розвинутих країн характерним є те, що практично всі галузі їх економіки так чи інакше беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, яка має сприяти забезпеченню національних інтересів та безпеки держави шляхом підтримки взаємовигідної митної співпраці.

Подальша інтеграція України у світове співтовариство, сприяння розвитку рівноправних і взаємовигідних відносин з іншими державами, забезпечення зростання рівня життя і добробуту населення є пріоритетом національних інтересів у процесі державного регулювання ЗЕД в Україні. Завданням митних органів має бути створення сприятливих умов для подальшого розвитку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та вдосконалення механізмів її регулювання.

«Пріоритетними напрямками зовнішньоекономічної політики України можна вважати забезпечення провідних позицій країни на світових ринках високотехнологічних товарів і послуг, сприяння експорту і досягненню глобальної конкурентоспроможності, інтеграцію держави у глобальну транспортну систему через реалізацію транзитного потенціалу, зміцнення позицій на світовому ринку тощо. Досягнення вказаних цілей є неможливим без розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі інструментів митно-тарифного і нетарифного регулювання» [17].

«Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну

діяльність», зовнішньоекономічна діяльність - це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [34].

«Згідно з чинним законодавством суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як

такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- державні замовники у сфері оборони;
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України» [17].

«Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності можна визначити як систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних удосконалити зовнішньоекономічну діяльність в інтересах національної економіки. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає створення певних умов та механізмів для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання, що потребує поєднання безпосереднього законодавчого впливу на експортно-імпорту діяльності підприємств та економічних важелів, таких як податки, мита тощо» [41].

«Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності являє собою сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких забезпечується стимулювання, координація та регламентування діяльності суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Основою регулювання зовнішньоекономічної діяльності є набір економічних та неекономічних методів впливу на систему зовнішньоекономічних відносин» [32].

Треба відмітити, що «стаття 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;
- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки

України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн» [17].

Крім того, серед основних завдань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності можна відзначити: захист економічних інтересів суб'єктів господарювання, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності; гарантувати рівні можливості для розвитку всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності та сфер діяльності; вільний розвиток конкуренції та протидія отриманню монопольного становища у зовнішньоекономічній діяльності.

Основними методами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є економічний, адміністративно-правовий. У сучасних умовах використовуються переважно економічні методи, які передбачають використання мита, податків, кредитів, субсидій і пільг(рис. 1.1).

«Митно-тарифне регулювання відіграє важливу роль у системі державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність, адже повністю відповідає вимогам ринкової економіки в порівнянні з нетарифними обмеженнями, які переважно мають характер державного, примусового регулювання зовнішньої торгівлі» [49].

Серед методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності важливе місце посідає фінансове регулювання, що зумовлює необхідність дослідження зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта фінансового регулювання. Зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання є основним об'єктом фінансового регулювання з боку державних органів, спрямованого на функціонування компаній зовнішньоекономічної сфери, а також сприяння розвитку регіональних зовнішньоекономічних зв'язків та окремих галузей національної економіки.

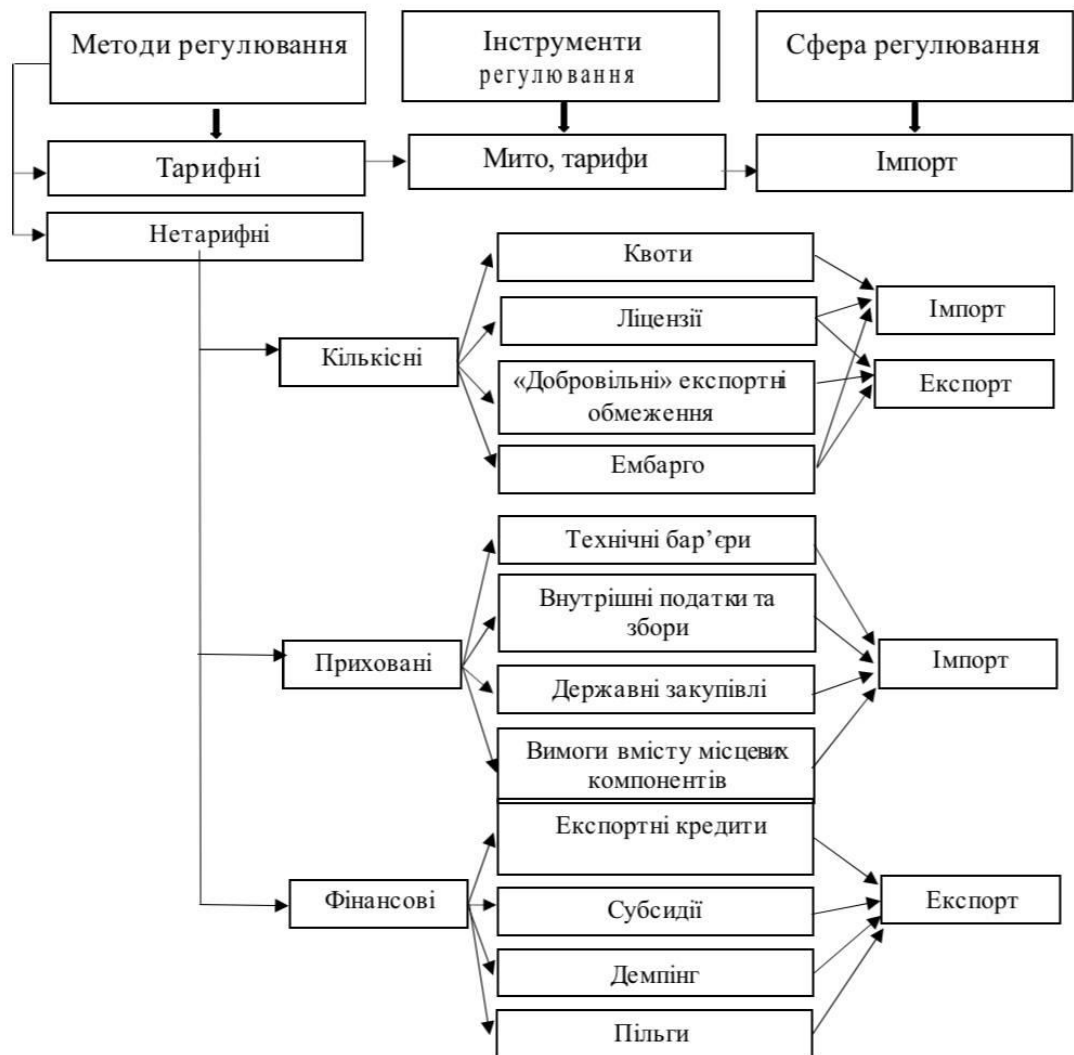

Рис.1.1. Методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності

«Подальша інтеграція України у світову економічну систему відбувається за допомогою фінансового механізму, який сформувався у царині міжнародних економічних відносин та виступає як засіб реалізації фінансової політики держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що обумовлює вплив на економічні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічних відносин та сприяє поглибленню міжнародної економічної інтеграції. Використання системи фінансових методів, інструментів, засобів та важелів впливу являє собою сутність фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності та проявляється у концентрації фінансів у цій сфері» [32].

До адміністративних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності належать квотування, експортні та імпорتنі ліцензії. Квоти передбачають дозвіл на імпорт товарів лише в обмеженій кількості та на певний період часу. При видачі ліцензії імпортер або експортер повинен отримати відповідний дозвіл від державного органу, тобто ліцензію на імпорт або експорт.

Правові методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні базуються на використанні положень законодавчих актів і постанов Кабінету Міністрів України, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність.

Дедалі очевиднішими стають тенденції до глобальної інтеграції, зростає потреба поглиблення участі України в міжнародних відносинах. Політика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України має бути спрямована на подальше вдосконалення системи методів її реалізації, зокрема шляхом удосконалення законодавчої бази, оскільки вдосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності набуває дедалі більшого значення, оскільки в сучасних умовах необхідне комплексне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1.2. Поняття, сутність, етапи розвитку системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Вивчаючи усі історичні етапи розвитку держави, зовнішньоекономічна діяльність впливала на вирішення економічних завдань на різних рівнях: національної економіки в цілому, окремих регіонів, об'єднань і підприємств. Жодній країні ще не вдалося створити здорову економіку, ізольовану від світової економічної системи.

Тому, кожна країна прагне розвивати власні торгово-економічні відносини, що призводить до того, що зовнішньоторговельна політика набуває істотного значення у зовнішньоекономічній політиці будь-якої

країни світу. Основною функцією зовнішньоторговельної політики країни є регулювання доступу іноземних товарів на внутрішній ринок і сприяння продажу вітчизняних товарів на зовнішніх ринках.

В даний час збільшення учасників міжнародних торговельно-економічних відносин, поява нових форм і методів торгівлі, її ускладнення і динамізм об'єктивно зумовили формування сучасної системи регулювання міжнародної торгівлі як сукупності інструментів і механізмів впливу на правила здійснення комерційних операцій, на динаміку і структуру товарних потоків, що використовуються різними суб'єктами міжнародних торгово-економічних відносин. У сучасній системі регулювання міжнародної торгівлі виділяють п'ять рівнів, що характеризуються певними механізмами та інструментами впливу на темпи, пропорції та структури світової торгівлі (рис. 1.1).

Рис. 1.2. Структурно-логічне відображення регулювання міжнародної торгівлі

На кожному рівні регулювання міжнародної торгівлі здійснюється за допомогою тарифних і нетарифних методів. Залежно від ступеня участі держави в міжнародній торгівлі розрізняють протекціоністську і ліберальну політику.

Елементи протекціоністської політики проявилися і в період виникнення перших держав. Деякі з них почали збирати податки грошима або натурою за право торгівлі на певній території. Однак протекціоністський напрямок зовнішньоторговельної політики чітко виділяється в XV-XVIII ст., в період зародження капіталістичних відносин в Європі.

Згідно з теорією меркантилізму, саме імпорт товарів призвів до зменшення багатства країни, тому прихильники цієї теорії виступали за втручання держави в зовнішню торгівлю. Вони вважали, що зовнішня торгівля має бути зосереджена на накопиченні дорогоцінних металів, а тому необхідно обмежити їх імпорт і стимулювати експорт шляхом державного втручання та контролю за станом зовнішньої торгівлі. Основними заходами зовнішньої торгівлі в той час були імпорتنі та експортні мита, премії та торговельні угоди.

Починаючи з другої половини XVI століття меркантилісти вважали, що доходи від експорту повинні перевищувати витрати на імпорт, і це сприятиме активному торговому балансу. Вони також воліли брати участь у посередницькій торгівлі. З розвитком факторів виробництва і переходом до капіталістичного способу виробництва політика меркантилізму поступово трансформувалася в політику протекціонізму. Політика протекціонізму була спрямована на захист внутрішньої економіки за допомогою митних тарифів і нетарифних заходів.

«В сучасній літературі протекціонізм визначають як державну політику захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання економічних та неекономічних заходів втручання в

зовнішню торгівлю. Як правило, такі обмеження називають торговими бар'єрами. Вони направлені на те, щоб штучно створити сприятливіші умови для вітчизняних підприємств, правда, ціною деякого зниження інтенсивності зовнішньоекономічних операцій і відмови від частини вигод, пов'язаних з розвитком міжнародних економічних відносин» [8, с.101].

Існують різні форми протекціонізму, які в свою чергу систематизуються за певними ознаками. Вибір конкретної форми протекціонізму залежить від завдань уряду і може здійснюватися з орієнтацією або без орієнтації на структурні зміни у світовій торгівлі та світовій економіці. Така політика, якщо вона не буде носити тимчасовий характер, посилюватиме техніко-технологічну відсталість, сприятиме ослабленню абсолютних і відносних переваг країни та зниженню міжнародної конкурентоспроможності як окремих товарів, галузей, так і всієї національної економіки.

Тому, сам протекціонізм, як економічна політика, включає цілий арсенал інструментів регулювання доступу на внутрішній ринок і гарантування доступу на зовнішні ринки, включаючи запровадження митних тарифів і нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі. Ці заходи регулювання спрямовані на створення максимально сприятливих умов для ефективного та ефективного функціонування економіки країни в системі міжнародних економічних відносин.

«Завдяки використанню інструментів торгової політики з'являється можливість пом'якшити найбільш негативні наслідки загострення конкуренції, усунути викривлення конкурентного середовища. Це сприяє, у свою чергу, появі більш широких і різноманітних можливостей для реалізації переваг, які отримує країна в результаті участі в міжнародному поділі праці і факторів виробництва, і відповідно від участі в міжнародних економічних відносинах. Збалансоване застосування заходів торгової політики дозволяє підвищити ступінь

відкритості економіки країни при зменшенні негативних наслідків неминучого загострення іноземної конкуренції» [7, с.9].

«Вітчизняний учений-економіст Л. Пісмаченко виокремлює п'ять етапів державного нетарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Етапи державного нетарифного регулювання
зовнішньоторговельних відносин**

Етапи	Особливості
50-ті роки повоєнного періоду	методи стимулювання зводилися, в основному, до зусиль держав з регулювання різноманітними способами цін збуту та жорстке обмеження обсягів імпорту
60-ті роки ХХст.	основні зусилля були спрямовані на створення довгострокової зацікавленості у виробників в експорті своєї продукції і освоєнні зовнішніх ринків та впровадженні помірних обмежувальних заходів щодо обсягів імпорту
70-80-ті рр. ХХст.	головне завдання полягало в стимулюванні створення і зміцнення конкурентоспроможної експортної бази, у першу чергу – в машинобудуванні, та введення вибіркового (за галузевою ознакою) обмеження на окремі види продукції
кінець ХХ ст.	відбувалося подальше збільшення застосування методів стимулювання експорту, значне зростання обсягу експорту інженерно-технічних послуг, запровадження нових форм експортного виробництва з включенням у зовнішньоекономічну сферу малих і середніх підприємств, які потребували економічної підтримки в умовах жорсткої конкуренції; імпорт інвестицій та технологій
початок ХХІ ст.	характеризується тенденцією певного зменшення у міжнародній практиці використання методів нетарифного регулювання зовнішньоторговельних експортно-імпортних операцій та застосування їх переважно для захисту національних економічних інтересів та зменшення негативного впливу від експансії недоброякісних товарів та конкурентів.

«В свою чергу О. Гребельник стверджує, що зародження нетарифного регулювання в міжнародній торгівлі почалось в 20-30-ті роки ХХ століття і виокремлює три етапи еволюції системи кількісних обмежень зовнішньоекономічних зв'язків» (рис. 1.2) [8, с.33].

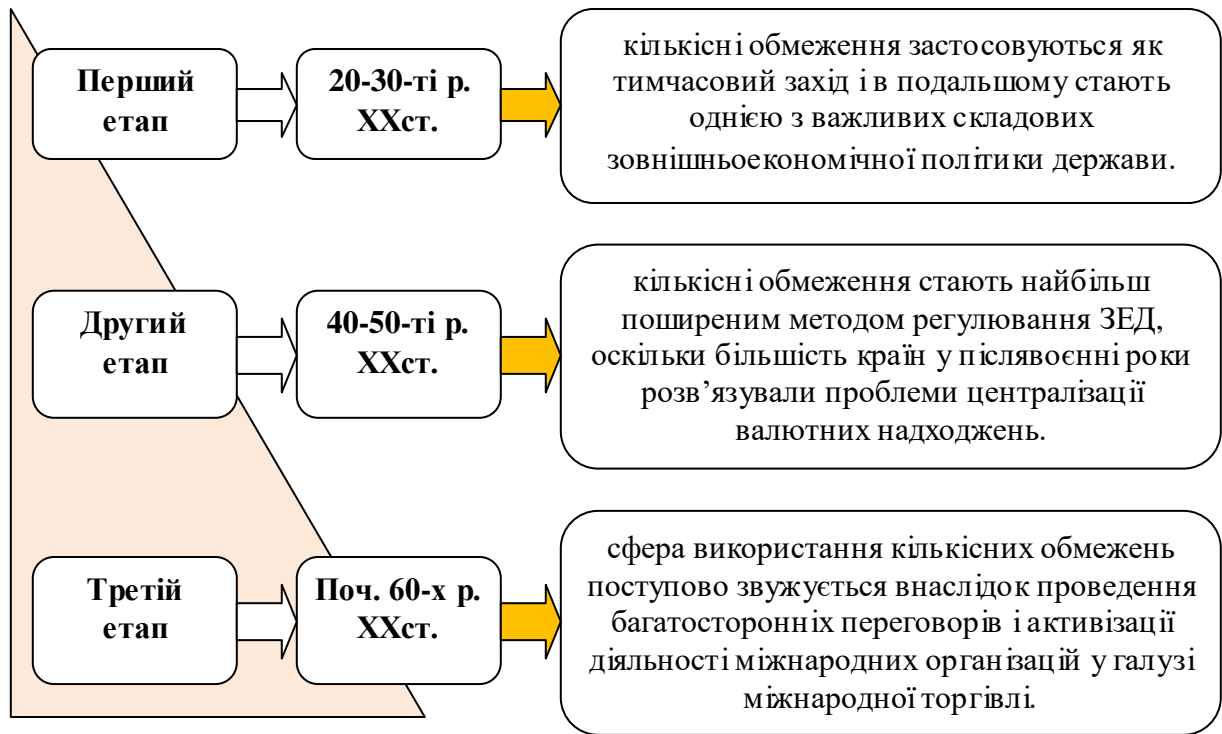

Рис. 1.3. Еволюція системи кількісних обмежень зовнішньоекономічних зв'язків

Більшість науковців частіше використовують вираз «нетарифні заходи, що регулюють міжнародну торгівлю», ніж «нетарифне регулювання». Під заходами розуміють засоби, методи, обмеження, бар'єри, перешкоди, дії уряду, які впливають на міжнародну торгівлю. Тобто нетарифне регулювання є регулюванням зовнішньоекономічної діяльності за допомогою спеціальних інструментів. Іншими словами, поняття нетарифного регулювання розкривається через функціональну складову механізму державного валютного регулювання.

Аналіз наслідків застосування нетарифного регулювання міжнародної торгівлі показав існування двох точок зору. Деякі вчені вважають, що інструменти нетарифного регулювання можуть обмежувати імпорт, тим самим послаблюючи конкуренцію на внутрішньому ринку для вітчизняних виробників, або обмежувати експорт з метою заборони експорту товарів, які є дефіцитними на внутрішньому ринку. Інші вчені - нетарифні заходи обмежують і дискримінують імпорт, але коли

внутрішнє виробництво чи експорт обмежені, вони не є дискримінаційними (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Наслідки застосування нетарифних заходів за визначеннями науковців та міжнародних організацій

Дослідники	«-» негативний вплив нетарифних заходів на торгівлю і добробут країни в цілому (обмеження торгівлі)	«+» позитвний вплив нетарифних заходів на торгівлю і добробут в цілому (стимулювання торгівлі)
А.Дірдорф, Р.Шгерн	обмежують торгівлю	забезпечують зростання торгівлі, тобто сприяють експорту
Дж. Хілман	безпосередньо обмежують і дискримінують імпорт на внутрішній ринок країни	не впливають на обмеження внутрішнього виробництва чи експорту
Р. Болдвін, Л.Махе	зменшується світовий добробут	спричиняє міжнародну торгівлю товарами, послугами або ресурсами на виробництво цих товарів і послуг
К.Маскус, Дж.Вілсон	обмежують імпорт, в першу чергу через підвищення витрат, пов'язаних з технічними вимогами для іноземних виробників	полегшують виробництво і обмін, зменшують операційні витрати, гарантують якість і забезпечують державними товарами
Дж. Уолтер	обмежують розміри, деформують структуру та напрямки торгівлі товарами і послугами	-
Е. Бабін	ускладнюють імпорт і експорт товарів та послуг	-
Л.Письмаченко	перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки	стимулюють розвиток експортного потенціалу
ЮНКТАД	обмежують міжнародну торгівлю	-
СОТ	перешкоджають вільній міжнародній торгівлі	-
Група MAST	економічний вплив на міжнародну торгівлю (змінюючи обсяг та ціни)	

У вітчизняній літературі інструменти нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі прийнято називати «нетарифними заходами», «нетарифними обмеженнями» або «нетарифними бар'єрами». Варто зазначити, що між сутністю термінів «нетарифні заходи» та «нетарифні бар'єри» існує відмінність, яка призводить до розбіжностей щодо

сутності, цілей та наслідків застосування застосування інструментів нетарифного регулювання.

Нетарифні заходи є більш широким поняттям, ніж нетарифні бар'єри. Нетарифні заходи - це комплекс заходів державного регулювання зовнішньоекономічних відносин, крім митного регулювання, які впливають (обмежують і сприяють) торговим потокам. Вони можуть включати заходи, які обмежують торгівлю та сприяють розвитку торгівлі, тобто метою нетарифних заходів не повинно бути обмеження обсягів торгівлі.

Нетарифні бар'єри - це нетарифні заходи, які перешкоджають торгівлі та здебільшого заборонені багатосторонньо погодженими правилами міжнародної торгівлі.

У сучасній економічній літературі найбільш вживаною класифікацією нетарифних заходів є класифікація за характером впливу, тобто нетарифні заходи поділяються на дві групи: заходи економічного характеру (антидемпінгові заходи, податки, валютно-фінансові заходи); та адміністративні заходи (заборона імпорту, кількісні обмеження, ліцензії, «добровільні» обмеження експорту).

Отже, сьогодні зовнішньоторговельна політика країн представлена великою кількістю та великою різноманітністю нетарифних методів та інструментів регулювання, які класифікуються за різними ознаками (рис. 1.3).

До нетарифних заходів відносяться всі заходи (крім митних зборів), за допомогою яких уряд обмежує імпорт/експорт і стимулює експорт/імпорт країни, впливаючи на обсяг, структуру, напрямок торгівлі, ціну, якість товарів, добробуту країни, що може призвести до позитивних та негативних наслідків.

Сьогодні існує різноманітність інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які мають значну кількість класифікаційних ознак. Як видно з попередніх класифікацій, існує поділ

інструментів нетарифного регулювання за адресністю, за рівнем правового забезпечення, за характером впливу, за метою регулювання, за ступенем охоплення країн або товару, місце дії, безпосередність впливу, термін застосування.

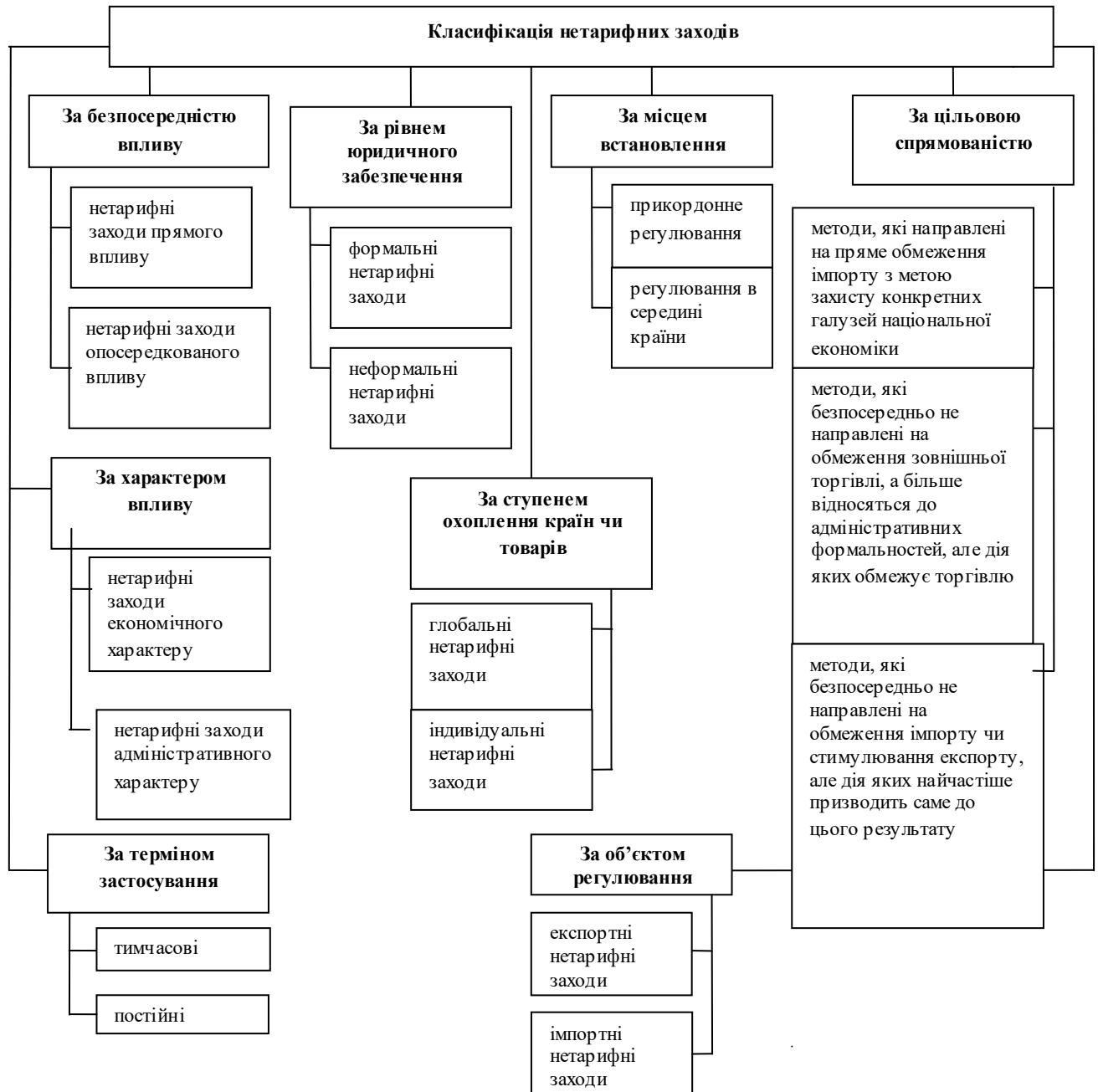

Рис. 1.3. Класифікація нетарифних методів та інструментів регулювання

Отже, можна зробити висновок, що у зв'язку з лібералізацією міжнародної торгівлі в рамках СОТ відбувається перехід від застосування митно-тарифного регулювання до нетарифного. На сьогодні немає єдиного визначення нетарифного оподаткування та заходів нетарифного регулювання. Нетарифне регулювання - це регулювання зовнішньоекономічних відносин країни за допомогою заходів нетарифного регулювання.

1.3. Впливу нетарифних заходів зовнішньоекономічної діяльності на розвиток економіки

Ставлення до застосування методів нетарифного регулювання у світі неоднозначне, а часом і досить суперечливе. З одного боку, Світова організація торгівлі ставить перед собою завдання максимально скоротити використання нетарифних методів регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а з іншого боку, велика кількість нетарифних методів та інструментів регулювання, що використовуються багатьма країнами, стало причиною укладення регулятивних та регуляторних угод у рамках системи ГАТТ/СОТ для їх виконання країнами-членами.

Особливістю нетарифних інструментів є те, що вони:

- використовуються органами державної влади;
- застосовуються для регулювання зовнішньої торгівлі невеликою групою товарів;
- робота на обмежений час;
- призначені для вирішення певних економічних і соціальних проблем, що потребують швидкого втручання держави, особливо для збалансування національного ринку;
- мають автономний характер та не пов'язані з міжнародними зобов'язаннями країни.

Нині нетарифні заходи є найбільш ефективним елементом зовнішньоторговельної політики країн з наступних причин (див. рис. 1.4).

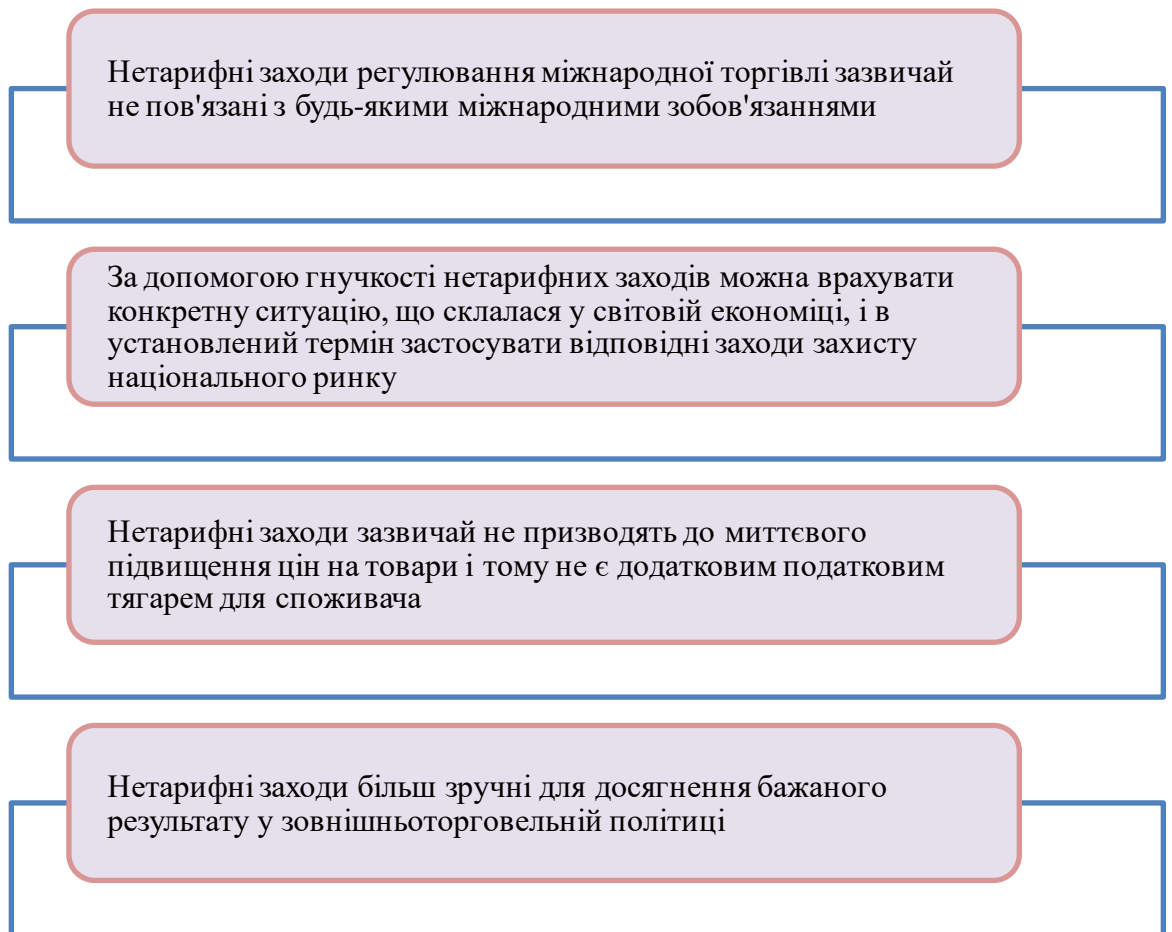

Рис. 1.3. Переваги використання нетарифних заходів регулювання

З огляду на всі причини активізації нетарифного протекціонізму в табл. 1.3 цілями використання інструментів нетарифного регулювання є збалансування торговельного та платіжного балансу, регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку, досягнення сприятливих домовленостей під час переговорів та, у відповідних випадках, заходи проти дискримінаційних дій, захист національної економіки, дотримання міжнародної безпеки, захист життя і здоров'я людей, виконання міжнародних зобов'язань, підтримання стабільності системи міжнародної торгівлі, зміцнення конкурентних позицій країни тощо.

Таблиця 1.3

Мотиви застосування нетарифних заходів

Мотив застосування	Інструменти нетарифного регулювання
обмежити відхід основних ресурсів із внутрішнього ринку; спроба свідомо обмежити пропозицію товарів на міжнародному ринку і тим самим підвищити світові ціни	експортні квоти
обмежити пропозицію імпортованих товарів на внутрішньому ринку.	імпортовані квоти
обмежити постачання товарів в узгоджених обсягах в обмін на відмову країни-імпортера від застосування суворих обмежень на імпортовані товари (змусити торгових партнерів взяти на себе зобов'язання обмежити експорт будь-яких товарів в будь-яку країну)	добровільне обмеження експорту
зменшити доступ іноземних товарів на внутрішній ринок; спрощення контролю за переміщенням товарів через митний кордон без обмеження кількості ввезених чи вивезених товарів.	ліцензування
забезпечення безпеки, охорони здоров'я, високої якості навколишнього середовища та інших життєво важливих інтересів споживачів; Обмеження ввезення в країну висококонкурентоспроможної продукції.	технічні бар'єри
захист життя і здоров'я людей, захист тварин і рослин або положення національних компаній на внутрішньому ринку країни	санітарні та фітосанітарні норми
розширювати експортні ринки, збільшувати обсяги реалізації та штучно підвищувати конкурентоспроможність експортних товарів.	експортні субсидії
розширення внутрішнього виробництва товарів за рахунок витіснення з внутрішнього ринку імпортованих товарів і скорочення обсягів імпорту; штучне стимулювання неефективних підприємств і виробництв	внутрішні субсидії
виявлення, припинення або компенсація випадків, коли вітчизняні виробники тимчасово не можуть протистояти іноземній конкуренції.	спеціальні захисні заходи
підвищити ціну реалізації імпортованих товарів на внутрішньому ринку до рівня, за якого усуваються спотворення конкурентного середовища на внутрішньому ринку.	антидемпінгові заходи
усунення негативних економічних наслідків дискримінаційного застосування субсидій	компенсаційні заходи
мобілізація доходів державою; протидіяти зростанню обсягів імпорту та сприяти розвитку експорту	внутрішні податки
скорочення обсягів імпорту; скорочення дефіциту платіжного балансу; зменшення загального попиту на розчинники на внутрішньому ринку.	імпортований депозит

Також існують політичні та економічні мотиви застосування нетарифних заходів (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Мотиви активізації нетарифного протекціонізму

		Сфера формування		
		економіка	політика	екологія
Рівні регулювання	національний	контроль обсягів імпорту;	забезпечення системи національної безпеки, суверенітету, економічної незалежності, престижу та ідеології країни;	ліквідація та запобігання забрудненню водойм, ґрунтів та атмосферного повітря;
	регіональний	стимулювання експорту;	тиск на країну торгового партнера;	збереження флори і фауни;
	глобальний	обмежити експорт дефіцитних у центрі країни товарів	досягнення лідерських позицій у світі;	охорона здоров'я населення

Використання заходів нетарифного регулювання має переваги і недоліки. З одного боку, захистити внутрішній ринок товарів від надмірної іноземної конкуренції надаючи допомогу вітчизняним підприємствам, у тому числі фінансову, застосування нетарифних заходів надає їм значну підтримку і тим самим прискорює розвиток економіки країни.

З іншого боку, застосування тих же заходів може уповільнити розвиток економіки, якщо підтримувати неконкурентоспроможні та неперспективні підприємства. При такій політиці, як правило, збільшується нелегальне ввезення товарів. Крім того, застосування нетарифних заходів може послабити стимули до технічного прогресу і, отже, призвести до зниження конкурентоспроможності національних товарів.

Узагальнення наслідків використання країнами нетарифних інструментів показало подвійність їх ефективності:

- позитивний вплив на зовнішню торгівлю (забезпечують зростання товарообігу, стимулюють розвиток експортного потенціалу країни, сприяють розвитку експортного потенціалу країни), знижують

експлуатаційні витрати, гарантують якість товарів), з іншого боку, негативно впливають на міжнародну торгівлю (перешкоджають вільній торгівлі;

- обмеження і дискримінація імпорту;
- деформування структури торгівлі товарами.

До переваг нетарифних заходів можна віднести досить простий порядок їх застосування, високу ефективність і швидкість. Система нетарифних заходів гарантує запланований рівень виконання поставлених завдань: збереження, скорочення або збільшення імпорту в установлених межах, забезпечення встановленого рівня імпорту та експорту щодо конкретних країн, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, конкретні групи товарної номенклатури. Також значна частина обмежень має прихований характер, що також важливо для реалізації державних завдань у митній сфері.

Застосування нетарифних заходів в міжнародній торгівлі впливає на:

- торгівлю;
- конкурентоспроможність і ціни;
- за рівнем бідності – нетарифні заходи призводять до подорожчання основних продуктів харчування та предметів першої необхідності для найбільш вразливих верств населення на економіку країни та добробут в цілому (рис.1.4).

Перш за все, нетарифні заходи зменшують обсяг імпорту; підвищують ціну на імпортовані товари, що в свою чергу негативно впливає на галузі, які використовують імпортовані товари для переробки та виготовлення готової продукції; зміна еластичності попиту на імпортовані товари.

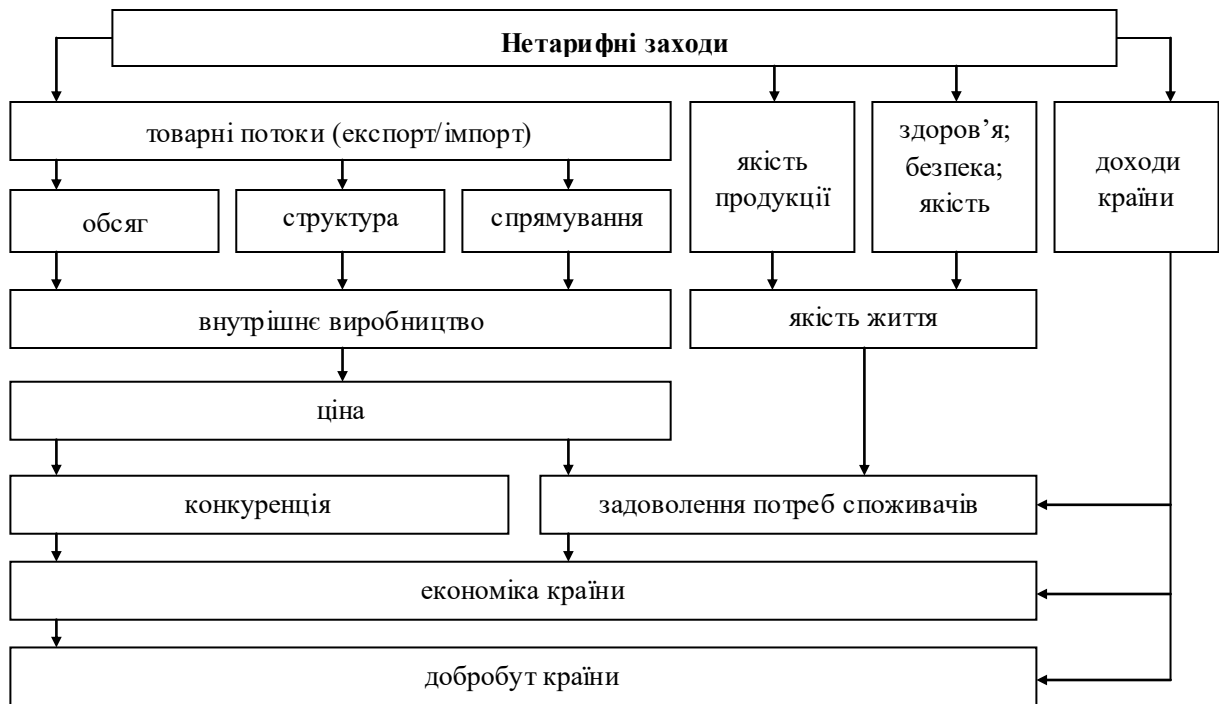

Рис. 1.4. Напрямки впливу нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі на економіку і добробут

Наслідками застосування нетарифних заходів щодо імпорту та експорту також можуть бути:

- зниження конкурентоспроможності товарів;
- втрати виробництва, що виникають внаслідок відхилення виробництва від оптимального обсягу під впливом нетарифних заходів;
- збитки споживачів внаслідок надмірного скорочення споживання внаслідок застосування заходів нетарифного регулювання;
- деформація структури доходів різних соціальних груп, кількісне обмеження споживання імпортованих товарів, формування перешкод для реалізації та споживання імпортованих товарів на внутрішньому ринку країни призначення.

Висновки до розділу 1

Ефективна система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним із важливих факторів забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку нашої країни. Сьогодні у сфері

міжнародної економічної взаємодії зосереджені ключові можливості для вирішення завдань економічне зростання, модернізація національної економіки та перехід на інноваційний шлях розвитку.

Успішна реалізація цього напрямку потребує максимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, особливо через систему державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Подальший розвиток цієї системи має відбуватися на основі реалізації комплексу організаційно-правових і технічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у зв'язку з подальшою інтеграцією України у світову економічну систему.

Можна визначити такі пріоритети державної політики в рамках регулювання зовнішньоекономічної діяльності:

- забезпечення необхідних умов для досягнення стратегічних цілей України в міжнародній економіці та підвищення ролі зовнішньоекономічної сфери у вирішенні завдань інноваційної модернізації національної економіки;

- формування конкурентоспроможної на світовій арені та доступної всім суб'єктам господарювання національної системи інститутів та інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- подальший розвиток системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на основі постійного відстоювання національних інтересів та інтересів вітчизняних підприємств у процесі міжнародного економічного співробітництва з урахуванням зміни умов зовнішнього середовища.

У результаті аналізу існуючих класифікацій заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі встановлено, що сучасна українська наука до заходів нетарифного регулювання переважно відносить заборонні заходи, які перешкоджають проникненню імпортованих товарів на внутрішній ринок України з метою захисту інтересів вітчизняного виробника.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

2.1. Особливості нетарифного регулювання імпорту та експорту в Україні у військовий період

Ефективна державна регуляторна політика та механізми її реалізації є важливою економічною передумовою розвитку національної економіки. Особливості формування нових важелів регулювання економічних процесів зумовлюють необхідність якісних змін у системі валютного управління України, що потребує аналізу особливостей застосування заходів нетарифного валютного регулювання в Україні та їх вплив на обсяги імпорту.

Причинами негативних наслідків для імпортерів і для України в цілому стали: «тинізація» торгівлі, відсутність стимулів для переорієнтації на імпорт інвестиційних товарів, нерозвиненість механізму регулювання імпорту через стандарти та технічних норм забезпечення безпеки споживачів, запровадження обмежень міжнародними організаціями, які проводять політику розширення свободи торгівлі щодо звичаєвих норм міжнародного права та пасивність українського протекціонізму.

Статистична інформація про зовнішню торгівлю використовується для здійснення заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. За допомогою форматного контролю митні органи перевіряють правильність застосування заходів нетарифного валютного регулювання.

При переміщенні товарів через митний кордон України для здійснення митного контролю декларант або уповноважена ним особа зазначає у митній декларації відомості про документи, що підтверджують дотримання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної зони.

Обмеження та застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності щодо використання товарів,

транспортних засобів комерційного призначення у відповідному митному режимі визначаються МКУ та іншими законодавчими актами України у сфері зовнішньоекономічної діяльності(табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Застосування заходів нетарифного регулювання щодо товарів і транспортних засобів комерційного призначення у різних митних режимах

Нетарифні заходи ЗЕД застосовуються:	Нетарифні заходи ЗЕД не застосовуються:
1. Імпорт 2. Експорт 3. Вільна митна зона (для українських товарів) 4. Митний склад	1. Реімпорт 2. Реекспорт 3. Транзит 4. Тимчасове ввезення 5. Тимчасове вивезення 6. Вільна митна зона (для іноземних товарів) 7. Безмитна торгівля 8. Переробка на митній території (за умови подальшого реекспорту продуктів переробки) 9. Переробка за межами митної території (за умови повернення цих товарів або продуктів їх переробки на митну територію України у митному режимі імпорту) 10. Знищення або руйнування 11. Відмова на користь держави

Відповідно до митного кодексу без застосування заходів нетарифного регулювання через митний кордон України можуть переміщуватися: транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для переміщення товарів та пасажирів через митний кордон України (тимчасове ввезення); запасні частини та обладнання, призначені для використання ремонту або технічного обслуговування комерційних транспортних засобів (тимчасове ввезення/вивезення); поставки з дотриманням умов переміщення

через митний кордон України; товари, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових та експрес-відправленнях».

Однак, у разі застосування заходів нетарифного регулювання Єврозони обіг (пересилання) у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, на які не існує відповідних дозвільних документів, заборонено.

Сучасна класифікація нетарифних заходів ЮНКТАД поділяє їх на сім основних груп: паратарифні заходи, заходи контролю цін, заходи фінансового контролю, автоматичне ліцензування, кількісні обмеження, монополістичні заходи та технічні стандарти.

Класифікація ЮНКТАД, яка сьогодні широко використовується у табл. 2.2.

Таблиця 2.1

Види нетарифних заходів

Нетарифні заходи	Опис
Технічні заходи, пов'язані з імпортом	
А. Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ)	Вимірювання, що використовуються для: (1) захист життя та здоров'я людей і тварин від ризиків, спричинених домішками, забруднювачами, токсинами та патогенними організмами, присутніми в продуктах харчування; (2) захист життя і здоров'я людини від хвороб рослин і тварин; (3) захист життя і здоров'я тварин і рослин від шкідників, хвороб або хвороботворних організмів; (4) запобігання або обмеження шкоди країні від появи чи поширення шкідників; (5) захист біорізноманіття
В. Технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ)	Заходи, які встановлюють обов'язкові та необов'язкові вимоги до властивостей продукції та процедури оцінки відповідності товарів вимогам (виняток становлять ПЗП та вимоги до товарів, що закупівлі для державних закупівель).
С. Передвідвантажувальна інспекція та інші формальності (ПВІ)	Заходи, пов'язані з передвідвантажувальним оглядом та іншими митними формальностями
Нетехнічні заходи, пов'язані з імпортом	

D. Заходи із захисту торгівлі, що можуть застосовуватися за певних умов (ЗЗТ)	Заходи, які спрямовані на подолання негативних наслідків імпорту на ринку країни-імпортера, зокрема заходи, пов'язані з випадками недобросовісної конкуренції та застосування яких залежить від дотримання певних процедур та інших істотних вимог.
E. Ліцензування, квотування, заборони та кількісні обмеження з причин, які не стосуються ТБТ та СФЗ (КЗ)	Заходи контролю, спрямовані насамперед на обмеження кількості товарів, які можна імпортувати, незалежно від того, походять вони з різних джерел чи від одного постачальника.
F. Заходи контролю цін, зокрема за рахунок до даткових податків та зборів (ЗКЦ)	Заходи, які мають забезпечити контроль над цінами або впливати на ціни імпортованих товарів для підтримки внутрішніх цін на окремі товари у разі, якщо імпортовані ціни на ці товари нижчі; фіксувати внутрішні ціни на певні товари у разі коливань цін на внутрішніх ринках або нестабільності цін на зовнішніх ринках або для збільшення або підтримки податкових надходжень
G. Фінансові заходи	Заходи, спрямовані на регулювання: 1) Доступ до іноземної валюти; 2) Вартості товару а також умови платежів
H. Заходи, що впливають (перешкоджають) на конкуренцію	Заходи, які надають виняткові та спеціальні преференції чи пільги одній або кільком обмеженим групам економічних агентів.
I. Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею	Заходи, які надають виняткові та спеціальні преференції чи пільги одній або кільком обмеженим групам економічних агентів.
J. Обмеження щодо розповсюдження	Заходи, що передбачають обмеження поширення імпортованих товарів у центрі країни
K. Обмеження на послуги після продажу товару	Заходи щодо обмеження поширення імпортованих товарів у центрі країни
L. Субсидії (за винятком експортних субсидій)	Заходи, які передбачають фінансовий внесок уряду, державних організацій або приватних осіб, які діють за повноваженнями чи розпорядженнями уряду (прямий або потенційно прямий переказ коштів: гранти, позики, капітальні вливання, гарантії; скасування зобов'язань перед державним бюджетом; надання товарів і послуг або придбання товарів тощо), підтримувати дохід або ціни, які створюють прибуток і є специфічними (для компанії чи галузі, чи їх груп, або обмежені певним географічним регіоном)
M. Обмеження державних закупівель	Заходи, які регулюють закупівлю товарів державними органами, переважно надають перевагу вітчизняним постачальникам.
N. Інтелектуальна власність	Заходи, які пов'язані з правами інтелектуальної власності в торгівлі (регулювання прав, пов'язаних з патентами, товарними знаками, промисловими зразками, топологіями інтегральних схем, авторськими правами, географічними зазначеннями та комерційною таємницею)

О. Правила походження	Заходи, пов'язані з правами інтелектуальної власності в торгівлі (регулювання прав, пов'язаних з патентами, товарними знаками, промисловими зразками, топологіями інтегральних схем, авторськими правами, географічними зазначеннями та комерційною таємницею)
Р. Заходи, пов'язані із експортом (експортні обмеження) (ЕО)	Заходи, застосовані урядом країни-експортера до товарів, які експортуються

Згідно з цією класифікацією, нетарифні заходи згруповані в три великі сфери: технічні заходи, що стосуються імпорту; нетехнічні заходи щодо імпорту; заходи в експортному секторі. У свою чергу кожен напрямок поділяється на групи, а потім на підгрупи. Загалом класифікація виділяє 16 груп нетарифних заходів, позначених літерами англійського алфавіту від А до R.

Значення та вплив нетарифних заходів на обсяги торгівлі та добробут населення менш зрозумілі, ніж вплив тарифних обмежень. Негативний вплив нетарифних заходів на добробут відбувається за рахунок обмеження торговельних потоків, а позитивний – за рахунок надання кращої якості та більшого асортименту товарів на ринку.

Війна росії проти України призвела до гострої необхідності спрощення митного оформлення різних груп товарів, які вкрай необхідні як для забезпечення Збройних Сил додатковим захисним і військовим спорядженням, так і для забезпечення мирного населення продовольством, медикаментами та гуманітарною допомогою.

Для досягнення цієї мети законодавець запровадив низку нових норм, на які варто звернути увагу суб'єктам господарювання.

Перш за все, постановою КМУ від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення розвитку господарської діяльності в умовах воєнного стану» передбачається спростити ведення господарської діяльності за рахунок зменшення кількості дозвільних документів, необхідних у період дії воєнного стану.

Замість окремих документів дозвільного характеру суб'єкти господарювання отримали можливість подавати декларацію про господарську діяльність до Міністерства економіки України або Міністерства внутрішніх справ України (залежно від виду господарської діяльності). Однак, таке спрощення не поширюється на зовнішньоекономічну діяльність (у тому числі на створення нових підприємств), у такому випадку необхідно отримувати відповідні ліцензії на певні види діяльності, наприклад, експорт окремих категорій товарів.

Основним документом, який регулює види товарів, на які поширюються ліцензії та квоти під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану, є постанова КМУ від 29 грудня 2021 року № 1424 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензії та квоти на 2022 рік.

Введення воєнного стану в Україні в основному торкнулося ліцензій і квот на експорт товарів. Парламент уже кілька разів вносив зміни до переліку товарів, експорт яких підлягає ліцензіям і квотам.

Так, згідно з останньою редакцією змін до постанови КМУ 1424, наступні активи є об'єктами ліцензування та квотування»:

Таблиця 2.2.

№	Товар	Квота	Ліцензія
1	Жито Овес Гречка Просо Цукор Сіль, придатна для споживання людьми Добрива мінеральні або хімічні, фосфорні Добрива мінеральні або хімічні, калійні Добрива мінеральні або хімічні із вмістом двох чи трьох поживних елементів :	0 (Фактично експорт заборонено)	Потрібна

	азоту, фосфору та калію; інші добрива; товари цієї групи у таблетках чи аналогічних формах або в упаковках масою бруто не більш як 10 кг		
2	Добрива мінеральні або хімічні, азотні	210 000 тонн	Потрібна
3	Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин) М'ясо курей свійських Яйця кур свійських Велика рогата худоба, жива М'ясо великої рогатої худоби, морожене М'ясо та їстівні м'ясні субпродукти, солоні або в розсолі, сушені або копчені; їстівне борошно з м'яса або м'ясних субпродуктів: м'ясо великої рогатої худоби	Відсутня	Потрібна

Для того, щоб отримати ліцензії на експорт вищевказаних товарів суб'єкт господарювання повинен звернутися до Міністерства економіки України. Для цього необхідно в електронному вигляді подати заяву про видачу ліцензії, лист-клопотання про отримання ліцензії та копію документа, що підтверджує здійснення експортної операції (наприклад, зовнішньоекономічний контракт). Варто наголосити, що в період дії воєнного стану таку ліцензію можна отримати швидко (протягом 1-2 днів), також не потрібно відвідувати Міністерство економіки України.

Таке декларування з метою митного оформлення товарів, зазначених у режимі експорту, здійснюється у звичайному довоєнному порядку.

Зміни митних формальностей щодо імпорту окремих категорій товарів:

Парламент дещо спростив порядок митного оформлення деяких категорій товарів у режимі імпорту, без змін залишається порядок виконання митних формальностей для інших категорій товарів.

Враховуючи своєчасність, з якою законодавець вирішив спростити митне оформлення товарів, виникла певна неоднозначність у тлумаченні та застосуванні нещодавно прийнятих норм.

«Постановою КМУ від 09.03.2022 № 236 Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України в період дії воєнного стану» запроваджено право всіх суб'єктів господарювання на вибрати спрощену процедуру митного оформлення будь-яких товарів, як це встановлено розділом 1 вищезазначеної Постанови: «...під час ввезення на митну територію України товарів їх декларування та митне оформлення відповідно до митного режиму імпорту може здійснюватися шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить всю необхідну інформацію для випуску товарів, без пред'явлення таких товарів митному органу...».

На користь цього твердження також свідчить те, що Законом України від 24 березня 2022 року внесено зміни до Митного кодексу України, згідно з якими пунктами 9-11 та 9-14 розділу XXI Кодексу України передбачено спрощену процедуру. порядок митного оформлення товарів для платників єдиного податку та суб'єктів господарювання, які імпортують товари, зазначені у пункті 41 підрозділу 5 розділу XX Податкового кодексу України, у тому числі бензин, газ, важкі дистиляти та інші нафтопродукти.

Зазначені вище зміни у Митному кодексі України не були б актуальними, якби спрощений порядок митного оформлення імпорту (встановлений постановою КМУ 236) поширювався на всі без винятку товари і транспортні засоби та суб'єкти господарювання.

Із затвердженням Закону 2142, Постанови КМУ від 20.03.2022 № 330 «Деякі питання митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, що перебувають в умовах воєнного стану», з одночасним втратою чинності Постанови КМУ 236 ". "Постанова КМУ 330 передбачає чітке спрощення митного оформлення для всіх суб'єктів господарювання, які ввозять товари (крім окремих підакцизних) та транспортні засоби".

Таким чином, залишається чинною постанова Кабінету Міністрів України 236, яка разом із Законом 2142 та іншими нормативно-правовими актами спрощує митне оформлення лише певної категорії товарів, що ввозяться в Україну, зокрема:

Таблиця 2.3.

№	Категорія товару	Порядок митного оформлення	Нормативно-правовий акт, який врегульовує нововведення
1	<p>Благодійність.</p> <p>У рамках товарів, які визнаються благодійною допомогою, законодавець виділив 2 підкатегорії, для яких спрощено процедуру митного оформлення, зокрема:</p> <p>Підкатегорія 1: Пластини для бронешилетів, радіостанцій нецивільних, квадрокоптерів нецивільних, тепловізорів, біноклів та інших товарів згідно з додатком 2 до постанови КМУ від 01.03.2022 № 174;</p> <p>Підкатегорія 2: Інше майно, що визнається декларантом благодійною допомогою, зокрема, але не виключно: спеціальні засоби індивідуального захисту (каска, у тому числі комплектуючі для їх</p>	<p>Визнання обох підкатегорій товарів благодійною допомогою здійснюється за декларативним принципом, тобто незалежно особою, яка ввозить товари, та декларує їх як гуманітарну допомогу. Отримувати рішення державного органу, спеціально уповноваженого з питань гуманітарної допомоги (Міністерство соціально-політичних справ України), не потрібно. Митне оформлення таких товарів здійснюється в місці перетину кордону шляхом подання митної декларації в електронному або паперовому вигляді. Заходи нетарифного валютного регулювання не здійснюються. При цьому кожна з підкатегорій має свої особливості митного</p>	<p><u>Постанова КМУ від 01.03.2022 № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» (далі - Постанова КМУ 174)</u></p> <p>На період дії воєнного стану не застосовуються:</p> <p>(1) <u>Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, затверджений постановою КМУ від 22 березня 2000 р. № 544;</u></p> <p>(2) Порядок взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та Національного банку щодо реалізації Закону України «Про</p>

	<p>виготовлення, бронезилети, тканини та нитки для виготовлення бронезилетів)</p>	<p>оформлення: Підкатегорія 1 Для товарів 1-ї підкатегорії необхідно подати до митних органів (а) митну декларацію за спрощеною формою, наведеною в додатку 1 до Постанови КМУ 174 та (б) гарантійний лист від кінцевого споживача за формою згідно з до додатку 3 зазначеної постанови КМУ. Кінцевим користувачем може бути орган військового управління Міністерства оборони України, правоохоронний орган чи інше створене відповідно до закону військове формування. Підкатегорія 2 Митне оформлення товарів 2-ї категорії здійснюється виключно шляхом подання митної декларації за спрощеною формою, наведеною в додатку 1 до постанови КМУ від 01.03.2022 № 174. Для цього не вимагається гарантійний лист від кінцевих споживачів. . підкатегорія.</p>	<p>гуманітарну допомогу”, затверджений <u>постановою КМУ від 25 березня 2013 р. № 241</u></p>
2	<p>Товари згідно з постановою КМУ 236 Ліки, вироби медичного призначення, м'ясо, риба, овочі, кава, чай, олія, цукор, товари критичного імпорту згідно з постановою КМУ від 24 лютого 2022 року № 153, товари військового призначення згідно з постановою КМУ КМУ від 20 листопада, 2003 р. № 1807 та товарів критичного імпорту згідно з постановою КМУ від 24 лютого 2022 р. № 153</p>	<p>Декларування та митне оформлення зазначених товарів у режимі імпорту може здійснюватися у такий спосіб: 1) у звичайному порядку шляхом подання митної декларації митному органу в місці перетинання митного кордону або будь-якому митному органу в установленому законом порядку; 2) у спрощеному порядку шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить усі відомості, необхідні для</p>	<p><u>Постанова КМУ 236</u></p>

		оформлення товарів, без пред'явлення зазначених товарів митному органу (далі - спрощений порядок). Слід зазначити, що митне оформлення таких товарів здійснюється без застосування заходів нетарифного валютного регулювання (крім державного експортного контролю). Крім того, застосовуючи спрощений порядок, імпортер має право отримати відстрочку сплати ввізних митних платежів для окремих категорій товарів, визначених у додатку до постанови КМУ 236, шляхом подання відповідної заяви.	
3	Товари, які імпортують платники 3 групи	Суб'єкти господарювання – платники єдиного податку першої, другої та третьої груп можуть застосовувати спрощений порядок (за умови застосування ставок 5% або 2%).	<u>Закон 2142</u>
	Товари, зазначені у п. 41 підр. 5 розд. XX ПК України (бензин, газ, важкі дистилати та інші нафтопродукти)	Спрощений порядок може застосовуватися суб'єктами господарювання – імпортерами таких товарів без обмежень щодо системи оподаткування чи організаційно-правової форми.	Закон 2142
3	Транспортні засоби Автомобілі, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів.	Митне оформлення здійснюється у звичайному порядку (порядок, який діяв до введення воєнного стану). Про зміни в оподаткуванні імпорту транспортних засобів зазначено нижче у відповідному розділі.	Закон 2142
4	Товари військового та подвійного призначення (відповідно до постанов КМУ від 20.11.2003 №	Митне оформлення здійснюється у звичайному режимі (порядок, який діяв до введення воєнного	Постанова КМУ 236,

	1807 та від 28.01.2004 № 86, крім товарів, на які поширюється дія Постанови КМУ 174)	стану), крім випадків декларування окремих товарів цієї категорії як благодійної допомоги (спрощена митна декларація згідно з Постановою ВБУ 174). Водночас постановою КМУ 236 законодавець дозволив імпортеру військової техніки отримувати відстрочку сплати ввізних митних платежів.	Постанова КМУ 174
--	--	--	-------------------

Зміни в оподаткуванні експортних / імпортних операцій

Також законодавець звільнив від оподаткування митними/податковими платежами ряд товарів, зокрема:

Таблиця 2.4.

№	Категорія товару	ПДВ	Акцизний податок	Ввізне мито	Нормативно-правовий акт, який врегульовує нововведення
1	Прокат плаский з інших легованих сталей, скло безпечне, оптичні прилади для слідкування, апаратура для приймання/передачі голосу, зображення, безпілотні лігальні апарати без озброєння, метеостанції, броньовані автомобілі.	Вони звільняються від сплати ПДВ та ввізного мита за умови, якщо кінцевим отримувачем таких товарів будуть правоохоронні органи, Міністерство оборони України, Збройні Сили України та інші військові формування, добровольчі формування територіальних громад. Від сплати акцизу звільнили лише бронетехніку, оскільки інші товари не підакцизні, а отже, не підакцизні.			<u>Закон від 01.04.2022 № 2173-IX</u>
2	Товари, які ввозяться платниками єдиного податку 1, 2 та 3 груп (ставка 5 % або 2%)	Звільнено з 01.04.2022 за умови, що такі товари не мають походження з країни-окупанта/агресора або не ввозяться з території	Сплачується	Звільнено за умови ввезення таких товарів для вільного обігу на території України. Звільнення не розповсюджується на спирт етиловий та інші спиртові	Закон 2142

		держави-окупанта/агресора та/або окупованої території. Звільнення не розповсюджується на спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу "живого" бродіння), тютюнові вироби, тютюн, промислові замітники тютюну, рідини, що використовуються в електронних сигаретах		дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу "живого" бродіння), тютюнові вироби, тютюн, промислові замітники тютюну, рідини, що використовуються в електронних сигаретах	
3	Автомобілі легкові, вантажні автомобілі, мотоцикли, причепа / напівпричепа та транспортні засоби для перевезення пасажирів у кількості до 10 осіб	Звільнено з 01.04.2022 для фізичних осіб (не суб'єктів господарювання) за умови, що такі транспортні засоби не мають походження з країни-окупанта/агресора та/або не ввозяться з території держави-окупанта/агресора та/або окупованої території.			Закон 2142
	Товари оборонного призначення згідно з пунктом 29 частини першої статті 1 Закону України "Про оборонні закупівлі" та складові для її виробництва	Звільнено на період воєнного стану	Сплачується (якщо є об'єктом оподаткування)	Звільнено на період воєнного стану.	<u>Закон від 15.03.2022 № 2120-IX</u>
	Соціально значущі продукти харчування, лікарські засоби та медичні вироби, на які Кабінетом Міністрів України встановлено фіксовані ціни (постанова КМУ)	Сплачується (якщо є об'єктом оподаткування)			Закон від 03.03.2022 № 2118-IX

	від 22 квітня 2020 р. № 341)			
4	Інші товари	Сплачується (якщо є об'єктом оподаткування)	Звільнено на період воєнного стану для підприємств, крім спирту етилового та інших спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, пива (крім квасу "живого" бродіння), тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах. Тобто, звільнення запроваджено лише для підприємств. Таким чином, фізичні особи - підприємці, наприклад ті, які є платниками ЄП за ставкою 3 %, продовжують сплачувати ввізне мито.	Закон 2142

Особливості розрахунків в імпорتنих / експортних операціях

З 5 квітня 2022 року Національний банк суттєво скоротив строки розрахунків за експортно-імпортними операціями з 365 днів до 90 днів (з 8 червня до 120 днів) (п. 14-2 постанови НБУ від 24.02.2022 № 18).

При цьому експортно-імпортні операції, розрахунки за якими не були завершені до 5 квітня 2022 року, мають бути завершені протягом 365 днів з дати їх здійснення.

Звертаємо увагу, що скорочений термін не діє (відповідно до Постанови НБУ №18 від 24.02.2022):

1) якщо вартість товарів/робіт/послуг, що підлягають імпорту/експорту, не перевищує 400 тис. грн. на дату виконання операції ЗЕД;

2) якщо сума залишку імпортованих/експортованих товарів/робіт/послуг не перевищує 400 тис. грн. про термін виконання розрахунків;

3) до винятків, які встановлюються ПМУ за поданням КМУ (відповідно до постанови КМУ від 14.05.2019 № 67).»

Суб'єктам господарювання слід уважно стежити за змінами, які вносяться до податкового, митного та грошового законодавства, адже в період дії воєнного стану законодавець змінюється досить активно скасовує чинні нормативно-правові акти та вводить нові, щоб оперативно реагувати на виклики, які існують у сфері змін у Україна під час війни.

2.2. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Обмеження заходів тарифного регулювання через зниження ефективності застосування митного збору ставить питання про більш актуальним є застосування заходів нетарифного регулювання, які держава може використовувати безпосередньо, на відміну від тарифу, що регулюється СОТ.

В сучасних умовах інтеграційних процесів в Україні виникла закономірна необхідність ефективного регулювання зовнішньої торгівлі, тобто використання засобів формування зовнішньоекономічної діяльності. Така потреба зумовлена захистом інтересів країни у світовій економічній системі, розвитком національного виробництва, підтриманням економічних зв'язків на міжнародній арені, виходячи із загальної

ситуації у світі та виходячи з особистих потреб держави (політичних, економічних, правові та ін.).

Сьогодні у світовій економіці відбуваються масштабні зміни, що мають характерний вплив на формування економіки України в цілому. Відповідного значення набуває зовнішньоекономічна діяльність, як складова частина фінансового формування держави. В сучасних умовах інтернаціоналізації виробництва Україна потребує структурної перебудови економіки в умовах розширення експорту країн світу, що дає можливість розробки ефективної експортоорієнтованої стратегії.

Тому, в останні роки зовнішньоекономічна діяльність України характеризується нарощуванням темпів міжнародної торгівлі, запровадження обґрунтованої стратегії розвитку, експортна орієнтація здатна гарантувати державі міцну конкурентну позицію на міжнародних ринках.

Сучасний механізм регулювання зовнішньої торгівлі передбачає складність його взаємопов'язаних елементів, які є досить мінливими внаслідок впливу розвитку продуктивних сил та інтересів виробників і споживачів також механізмів їх міжнародно-правового та національного регулювання. Тарифне регулювання поступово знижує свою ефективність через зниження ролі митниці як засобу торговельної політики, тому більш актуальним стає питання про важливість використання нетарифних засобів регулювання.

Нетарифне регулювання дозволяє державі безпосередньо втручатися в процес зовнішньоторговельного обміну. Застосування методів нетарифного регулювання здійснюється безпосередньо урядом країни і не є вимогою міжнародних угод, застосування яких регулюється СОТ.

«Протягом останніх років у регулюванні зовнішньої торгівлі країни спостерігається суттєве посилення ролі нетарифного регулювання у забезпеченні захисту внутрішнього ринку, що проявляється у збільшенні кількості випадків застосування нетарифних заходів до імпорту. В

Україні виявлена тенденція зростання кількості застосувань нетарифних заходів зі збільшенням обсягів застосування нетарифних заходів щодо українського імпорту на 63% визначається саме його обсягом» [18, с. 43].

Законодавство України на сьогодні визначає нетарифне регулювання як сукупність обмежених заборонних заходів, що перешкоджають проникненню іноземної продукції на внутрішній ринок країни. Адміністративними нормативно-правовими заходами нетарифного регулювання є ліцензії та квоти на зовнішньоекономічні операції.

«Законодавством також визначено сутність цих понять, а саме під ліцензуванням розуміється комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів. Що ж стосується поняття «квотування», то конкретного визначення в законодавстві не існує, однак існує поняття «квоти» які поділяються на п'ять видів, характеристику яких наведено в табл. 2.5» [34].

Можна зробити висновок, що в загальному вигляді поняття «квота» трактується як допустима кількість товарів при експорті чи імпорті щодо них.

Тарифні квоти вважаються одним із ефективних і відносно простих у використанні інструментів обмеження під час зовнішньоекономічних операцій. Дослідження підтверджують, що сама наявність тарифних квот на імпорт окремих товарів з України стала суттєвою перешкодою та чинником, що зменшує переваги запровадження вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Характеристика квот

Вид квот	Характеристика квот
Квоти (контингенти) глобальні	Вони встановлюються по товару без зазначення конкретних країн, до яких товар експортується або звідки імпортується.
Квоти (контингенти) групові	Вони встановлюються по товару (товарам) із визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або звідки імпортується.
Квота експортна (імпортна)	Граничний обсяг категорії товарів, який дозволяється вивозити з території України (ввозити на територію України) у встановлений строк і який визначається у натуральних або вартісних одиницях.
Квоти (контингенти) індивідуальні	Вони встановлюються по товару (товарам) із визначенням конкретної країни, до якої товар (товари) може бути експортований або звідки він може бути імпортований.
Квоти спеціальні	Граничний обсяг імпорту в Україну окремих товарів (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволяється ввозити в Україну протягом встановленого строку і який визначається у натуральній вартості та/або одиницях виміру. вимірювання

Неодноразово заявлялося, що одним із головних позитивних аспектів вільної торгівлі України з Європейським Союзом стане негайне запровадження безмитної торгівлі майже для всіх товарів. Це повинно було послужити приводом для поживлення зовнішньої торгівлі та збільшення різноманітних пільг, що впливають із здійснення зовнішньоекономічної діяльності

Також додатковим нетарифним бар'єром для українських експортерів до країн ЄС вважається механізм управління тарифними квотами. Відповідно до законодавства Європейського Союзу існує два принципи адміністрування тарифних квот: «першим прийшов, першим обслужено» та «використання системи ліцензування імпорту».

«Таким чином, український суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності ніяк не може використати квоту (навіть за її наявності), якщо відсутній запит на цю продукцію з імпортера країни – члена ЄС. Дані про залишки тарифних квот, які видаються за допомогою системи імпортних ліцензій, сам експортер отримати ніяк не може, вона надається тільки на запит компетентного органу директором Європейської комісії з питань сільського господарства. Можна припустити, що адміністрування

тарифних квот через систему імпорتنих ліцензій створює певне підґрунтя для зловживань, адже вся інформація про запити імпортерів із країн ЄС зосереджена в державному органі України, який може її повідомити лише окремим експортерам» [30, с. 51–53].

Система нетарифного регулювання валютного обороту в Україні знаходиться на стадії розвитку. Його формування відбувається під впливом численних факторів, які мають подвійну природу. Типові завдання державного регулювання економіки в сучасному періоді вимагають досить широкого використання ефективних оперативних важелів зовнішньоекономічних відносин, якими вважаються методи нетарифного регулювання.

Нетарифне регулювання в нашій країні характеризується відсутністю єдиного законодавчого акту. Тому, окремі заходи нетарифного регулювання зустрічаються в нормативно-правових актах різної правової сили, що не завжди забезпечує учасникам ЗЕД можливість правильного використання тих чи інших норм.

Україна зобов'язана здійснювати свої операції з ліцензування імпорту відповідно до інструкцій «Угоди про ліцензування імпорту», яка передбачає прозорість, спрощення та прискорення процедур і не очікується, що матиме дуже обмежувальний вплив на торгівлю. Технічні методи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, які застосовуються в Україні, включають обов'язкову сертифікацію, санітарний контроль та інші види прикордонного контролю.

Що стосується обов'язкової сертифікації імпортової продукції, то «Угода про технічні бар'єри в торгівлі» та «Угода про партнерство та співробітництво» встановлюють, що будь-яка держава має право вживати ці заходи, які вважаються необхідними для захисту життя чи здоров'я людини, захист навколишнього середовища або уникнення шахрайських операцій до рівня, який вважається необхідним.

Існують сотні видів заходів нетарифного регулювання

зовнішньоекономічної діяльності, але в Україні вони недостатньо систематизовані, а тому раціонально буде оптимально врегулювати наявні в державі інструменти нетарифного регулювання за допомогою їх формалізації на законодавчому рівні.

Для ефективності системи заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні необхідно забезпечити її ефективне функціонування, гармонізацію економічної, інституційної та законодавчої складових з урахуванням державних інтересів, приділяючи особливу увагу вітчизняному виробнику та споживачу, їх підтримку та захист. Ефективну реалізацію цієї стратегії має забезпечувати сильна виконавча вертикаль державних органів, які мають повноваження у цій сфері, та система правових норм, які б визначали механізм нетарифного регулювання та забезпечували належне виконання покладених на них завдань визначеними владою.

«Під час вибору системи заходів регулювання ЗЕД необхідно зважено підходити до застосування таких заходів, керуючись при цьому національними інтересами держави, пов'язаними, насамперед, із захистом інтересів вітчизняних товаровиробників і споживачів шляхом створення сприятливих умов для розвитку національного господарства та інтеграції в систему світо господарських зв'язків» [15].

У світовій системі зниження рівня тарифних ставок загострення міжнародної конкуренції та світова економічна криза призвели до активізації нетарифного протекціонізму. У результаті країни, особливо розвинені, розширили практику використання нетарифних заходів, які дискримінують діяльність своїх торговельних партнерів. Така практична діяльність може спровокувати торгові війни, які негативно впливають на світову торгівлю в цілому та мають усі шанси стати перешкодою для подальшого відновлення світової економіки. З цієї причини СОТ зобов'язана допомогти уникнути нетарифного протекціонізму з негативними макроекономічними результатами.

«Поліпшення системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинне реалізуватися згідно з такими тенденціями, як:

- чітке визначення предметів нетарифної системи, її принципів;
- законодавче відособлення нетарифної системи з інших, близьких за формами і цілями типів діяльності;
- перегляд системи органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, законодавче закріплення їх вичерпного переліку та правового статусу, усунення дублювання;
- розроблення механізму взаємодії органів, які формують нетарифну систему, як між собою, так і з іншими державними органами;
- подальша деталізація в нормативних актах принципу законності, відповідно до якого нетарифна система може здійснюватися лише компетентними органами у межах її адміністративно-митних повноважень із дотриманням процедур видачі дозволу, ліцензії, квоти;
- вдосконалення і законодавче закріплення провадження у справах із питань нетарифного регулювання;
- посилення відповідальності посадових осіб, до повноважень яких відноситься видача дозволу заявникам;
- удосконалення механізму захисту прав осіб, які звертаються в органи нетарифної системи за допомогою адміністративного судочинства» [18, с. 44–45].

Збільшення обсягів імпортованих на внутрішній ринок України товарів, які за конкурентоспроможністю значно перевищують імпортні аналоги, призводить до збільшення обсягів імпортного споживання. Труднощі з пошуком потенційних ринків збуту для експорту українських товарів через невідповідність європейським стандартам та низьку конкурентоспроможність можуть призвести до закриття низки заводів та подальшого збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу. «Сировинна спрямованість експорту, що включає низький відсоток доданої вартості, і практично абсолютна відсутність високотехнологічних

виробництв загострюють неефективну міжнародну спеціалізацію України і збільшують уразливість економічного формування від зовнішніх чинників. Необхідна гармонізація технічного регулювання до міжнародних стандартів, указівок і рекомендацій для диверсифікації зовнішніх ринків збуту і, крім того, сприяння розвитку інституту добровільної сертифікації виробництва за допомогою підвищення відповідальності бізнесу з метою модернізації моделей господарювання, що сприятливо стане впливати на конкурентоспроможність вітчизняної продукції» [24, с. 25–26].

Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що методи нетарифного регулювання мають великий вплив на міжнародну торгівлю та стають все більш затребуваними для використання, але вони мають деякі недоліки, які потребують подальшого вдосконалення для більшої ефективності використання.

Висновки до розділу 2

Ключовими показниками активізації нетарифного регулювання є:

- загальноекономічні (глобалізація економіки, нерівномірність економічного розвитку, циклічні кризи, конкурентний тиск);
- нормативно-економічні (зниження митних ставок і "прив'язування" тарифів, вибірковий захист промислових інтересів, розвиток "чутливих" секторів економіки, стимулювання імпорту передових технологій і високотехнологічних товарів);
- політико-правові (політична нестабільність, зволікання із законодавчим регулюванням потреб бізнесу, непрозорість та корупційність обмежувальних заходів).

Аналіз регуляторних процесів імпорту товарів висвітлив переважну тенденцію до зростання використання технічних заходів (технічних бар'єрів, санітарних та фітосанітарних заходів). Сьогодні приблизно 2/3 світової торгівлі регулюється технічними бар'єрами та санітарними та

фітосанітарними заходами, а 25% світової торгівлі регулюється нетехнічними заходами (ціна та кількість).

Підтверджено, що технічні заходи в основному використовуються країнами з високим рівнем доходу, а нетехнічні – країнами з низьким рівнем доходу. Торгівля продуктами тваринного та рослинного походження здебільшого охоплена санітарними та фітосанітарними заходами, а одягом, продуктами нафтопереробки та транспортом – технічними бар'єрами. Об'єктами впливу кількісно-цінових вимірників є продукція автомобілебудування та сільського господарства.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

3.1. Моніторинг переваг та недоліків використання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Нетарифний протекціонізм початку ХХІ століття перетворився з торговельної політики на комплексний державний механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Це не одноразові протекціоністські акції чи окремі заходи стимулювання, а цілісна система, покликана забезпечити стабільність і стабільність зовнішніх і внутрішніх умов накопичення національного капіталу, розширеного відтворення, модернізації національної та соціальної структури економіки суспільства. Ці заходи не обмежуються традиційними економічними інструментами зовнішньоторговельної політики, а й підкріплюються цілим рядом політичних, а іноді й військово-політичних заходів, часто навіть заходів «потужного тиску».

Сучасне нетарифне регулювання у зовнішньоторговельній політиці спрямований не стільки на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, скільки на зміцнення позицій і розширення національної діяльності за кордоном.

За оцінками ЮНКТАД, нетарифні заходи охоплюють 18-30% усієї світової торгівлі. Водночас, розвинені країни застосовують нетарифні заходи щодо 17% імпорту, у тому числі щодо 50% металопродукції, 25% текстильної продукції та 44% сільськогосподарської продукції. Останнім часом країни, що розвиваються, все частіше використовують нетарифні заходи, до 40% всього імпорту, в тому числі 50% імпорту продовольства.

Поряд з цим, у табл. 3.1 представлено неоднаковий характер застосування нетарифних заходів різними країнами до різних груп товарів, що ще раз підтверджує факт застосування нетарифних заходів

для регулювання імпорту у розвинених країнах, та країнах, які розвиваються, насамперед, по відношенню до сільськогосподарської продукції, чорних металів, а також по відношенню до текстилю та одягу.

Таблиця 3.1

Ступінь захисту різних товарних ринків в окремих країнах

Товарні позиції	Країна					
	Японія	Європейський Союз	США	Китай	Бразилія	Індія
Сировина	7,49	1,98	4,69	6,46	3,54	35,37
Сільськогосподарська продукція	7,69	2,30	4,56	7,30	3,76	42,24
Продукція видобувних галузей	6,31	0,47	5,44	1,51	2,50	2,37
Готові вироби	5,08	10,77	5,23	8,00	3,91	27,18
Залізо і сталь	0,48	51,94	42,44	44,85	0,49	0,00
Хімічні товари	1,15	4,18	3,35	3,90	0,87	16,73
Інші напівфабрикати	0,64	0,86	4,59	1,36	2,20	28,18
Машини і засоби транспорту	0,05	2,41	5,18	14,02	8,14	28,11
Текстиль і одяг	23,06	87,21	1,13	2,85	5,36	80,58
Інші споживчі товари	0,68	4,82	0,92	5,05	6,85	61,17
Інші товари	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00
Всі товари	5,61	5,79	5,08	7,62	3,88	34,66

Так, наприклад, у країнах Європейського Союзу, США та Китаї рівень захисту продукції металургійної промисловості досить високий; Країни ЄС і Японія активно застосовують нетарифні заходи для захисту легкої промисловості; Індія – за захист продукції легкої промисловості та сільськогосподарства.

Все це зумовлює формування в практиці регулювання глобальної торговельної системи нетарифного неопротекціонізму як складової торговельної політики держав з більш гнучкими, латентними, адаптивними та ефективними формами та методами обмеження небажаного імпорту, що зумовлено :

- по-перше, диверсифікації нетарифних інструментів для захисту національних ринків, головним чином за рахунок безпрецедентного збільшення видів процедурних перешкод (високі митні платежі та

податки, адміністративні бар'єри; неповна інформація про правила та процедури тощо);

- по-друге, поглиблення регуляторної асиметрії між заборонаю та обмеженням дискримінаційних впливів нетарифного походження на міжнародні потоки товарів, задекларованих в рамках СОТ, та активізація їх застосування національними урядами;

- по-третє, перетворення нетарифного регулювання з допоміжного та компенсаційного інструменту лібералізації тарифів на пріоритетний метод регулювання зовнішньої торгівлі товарами.

Навіть санітарні та фітосанітарні заходи, що застосовуються для захисту здоров'я тварин і рослин, у деяких випадках мають надто протекціоністський характер. Ці заходи є, насамперед, обмежувальними для країн, що розвиваються, частка експорту сільськогосподарської продукції яких підпадає під санітарні та фіто санітарні заходи.

Інші бар'єри для торгівлі між країнами, що розвиваються, включають географічні та інфраструктурні бар'єри. Такі бар'єри, наприклад, виникають у країнах, що не мають виходу до моря. Зростання торгівлі між країнами, які розвиватимуться. Вони залежить як від рівня захисту прав інтелектуальної власності так і від корумпованості влади та інших факторів.

Застосування нетарифних заходів відрізняється від одного регіону до іншого (в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, який спеціалізується на торгівлі текстилем та одягом, нетарифні заходи, такі як тарифні квоти та технічні бар'єри в торгівлі (зокрема, маркування), застосовуються переважно до експорту, що призведе до відповідно зменшити обсяги експорту цієї продукції.

Експортери сільськогосподарської продукції з країн Латинської Америки та Карибського басейну стикаються з санітарними та фітосанітарними заходами, експортними субсидіями та ін... За даними кількісної оцінки нетарифних бар'єрів у країнах Латинської Америки

збільшена кількість технічних бар'єрів. Також застосовуються антидемпінгові заходи, особливо металургійна продукції великих економічних регіонів (Бразилія, Мексика, Аргентина, Чилі).

В країнах Африки та Близького Сходу основними нетарифними заходами захисту внутрішніх ринків є кількісні обмеження, спеціальні податки на імпорт, які не мають такого значного обмежувального ефекту, як тарифні квоти, і «добровільні» експортні обмеження. Ці заходи допомагають експортерам захиститися від конкуренції з боку виробників з інших країн, що розвиваються. У країнах Європи та Центральної Азії велике значення надається технічним стандартам, санітарним і фітосанітарним заходам.

Експерти ОЕСР пропонують розвиненим країнам використовувати наступні підходи для того, щоб їхні національні заходи не мали негативного впливу на торгівлю, особливо в країнах, що розвиваються:

- запровадити механізм оцінки наслідків застосування його заходів регулювання до їх впровадження. Ця оцінка має бути комплексною та враховувати інтереси як самої країни, так і її торгових партнерів. Хорошою практикою в ЄС є використання оцінки впливу торговельної політики на сталий розвиток, яка передбачає попередній аналіз можливого впливу торговельних угод на економічну, соціальну та екологічну ситуацію країн, що є їх учасницями. угод, а також широке обговорення результатів аналізу та шляхів пом'якшення потенційних негативних наслідків із зацікавленими сторонами до або на початковому етапі переговорів;

- оперативно інформувати про заплановані зміни у вашій політиці з метою завчасного виявлення ймовірності торговельних конфліктів і пошуку шляхів їх вирішення до того, як такі заходи почнуть впроваджуватися;

- розвивати діалог із країнами, що розвиваються, а також сприяти зміцненню їх потенціалу в торгівлі та брати активну участь у розробці та дотриманні міжнародних стандартів.

Країни, що розвиваються, особливо найменш розвинені, є найбільш вразливими до торговельних конфліктів. Попередження конфліктів, пов'язаних із нетарифними заходами, або їх ефективне вирішення, вочевидь, також залежить від зусиль країн (рис. 3.1).

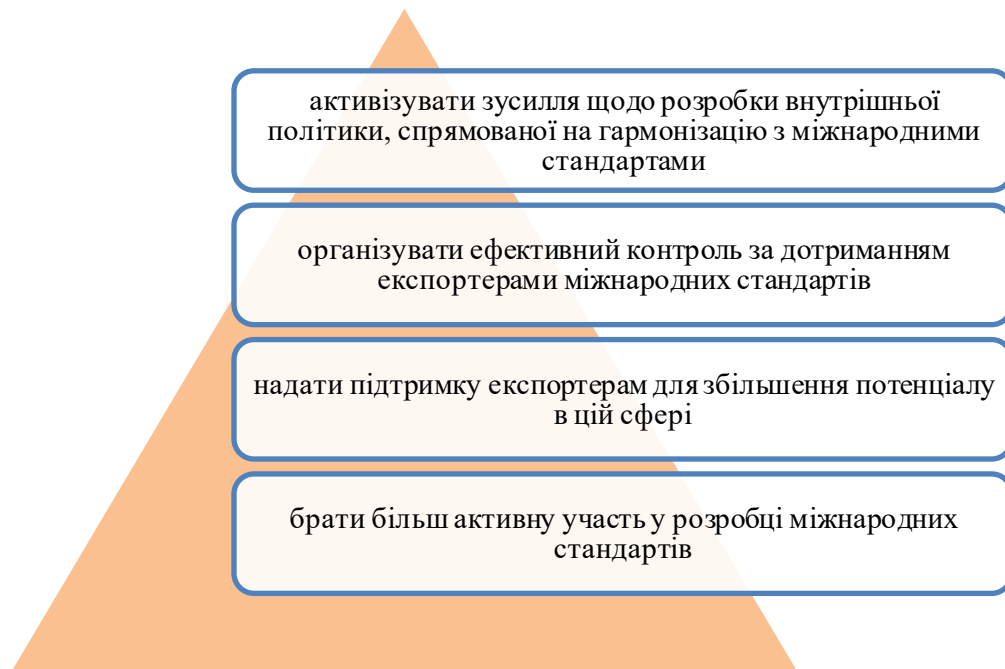

Рис. 3.1. Орієнтири мінімізації конфліктних ситуацій у зовнішній торгівлі

Таким чином, беручи до уваги поширеність і збільшення частоти використання нетарифних заходів, уряди країн повинні розробити більш ефективну внутрішню політику та налагодити міжнародне співробітництво, щоб мінімізувати негативний і деформуючий вплив нетарифних заходів на торгівлю. У той час, як деякі типи нетарифних заходів (наприклад, квоти) можна скоротити або скасувати в односторонньому порядку, багато інших важко реалізувати, оскільки вони вводяться для захисту законних інтересів (таких як захист споживачів).

У зв'язку з цим, для вирішення проблем, пов'язаних з нетарифними заходами, необхідно реформувати та гармонізувати нетарифні заходи, щоб їх можна було використовувати з найменшими негативними наслідками. На державному рівні застосування нетарифних заходів має

бути спрямована на зменшення їх негативних наслідків та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, які беруть участь у міжнародній торгівлі.

3.2. Напрями удосконалення складових нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

З наведених аргументів та вдосконалення механізму державного регулювання ЗЕД випливає, що, на відміну від тарифів, заходи нетарифного регулювання просто неможливо скасувати. Це призведе не лише до погіршення добробуту, а й до втрати споживчої довіри та контролю над вибором кожної країни щодо зовнішньоторговельної політики, що може спричинити серйозні збої та дисбаланси у торгівлі.

Запровадження країною заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі має ґрунтуватися на збалансуванні втрат і вигод для національної економіки даної країни як у короткостроковому, так і в довгостроковому аспектах, враховуючи, перш за все, національні інтереси та підтримуючи хороші відносини з країнами-партнерами.

Необхідною умовою подальшого вдосконалення елементів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі є декларування в торговельних угодах не лише певних обставин щодо можливості застосування заходів нетарифного регулювання, а й надання інформації щодо кількості, переліку, які саме та до яких товарних груп можливе їх застосування.

Також, необхідно розуміти, що механізм обмеження імпорту шляхом застосування певних нетарифних заходів щодо курсу валют призводить до подорожчання імпортованих товарів, що знижує їх попит на внутрішньому ринку, орієнтуючи покупця на купівлю вироблених товарів всередині країни. Крім того, подорожчання імпорту під впливом нетарифних заходів зовнішньої торгівлі може призвести до виникнення фінансових, організаційних, технологічних та інших витрат суб'єктів

господарювання, вартість яких переноситься на кінцеву споживчу ціну. імпортованих товарів.

Тому, при здійсненні цінового регулювання ЗЕД за допомогою нетарифних методів держава має враховувати багатofункціональність цих інструментів та їх вплив як на витрати, так і безпосередньо на ціну товару.

Для підтримки, наприклад, автомобілебудування запровадження спеціальних мит не настільки ефективно, як запровадження вимог, згідно з якими при виробництві автомобілів на території країни іноземними виробниками компонентів місцевого виробництва має бути не менше 50 % від вартості використовуваних комплектуючих.

Контролювати імпорт деяких неякісних товарів можна шляхом фіксації певного відсотка експортної виручки, кількість якої можна імпортувати. Створення певних постів контролю або специфічних митниць для імпорту також дозволить регулювати експортно-імпорتنі операції в напрямку збільшення експорту (шляхом збільшення пунктів контролю для експортерів).

За допомогою транскордонного злиття та поглинання компаній можна ефективно регулювати вивіз прямих іноземних інвестицій за кордон і, не допускаючи створення філій на території держави, обмежувати імпорт прямих іноземних інвестицій з-за кордону.

Важливо усунути дуалізм між митним регулюванням і регулюванням зовнішньої торгівлі. Адже наявність організаційно-нормативних суперечностей між ЗЕД та митним регулюванням негативно впливає на ефективність застосування зовнішньоекономічних заходів нетарифного регулювання.

Щоб скоротити експортно-імпорتنі митні процедури, країни повинні:

1. Зменшити кількість зобов'язання - пройти через зазначений митний пункт або митницю у разі ввезення для перевірки, тестування, очищення тощо.

2. Митні адміністративні заходи, спрямовані на моніторинг вартості імпорту або обсягу визначеної продукції, коли для імпорту певної продукції потрібна, наприклад, автоматична ліцензія на імпорт.

3. Зобов'язання щодо прямих поставок, що товари повинні бути доставлені безпосередньо з країни походження, без зупинки в третій країні, з гарантією, що продукти не пройшли подальшу обробку в будь-якій третій країні транзиту.

4. Передвідвантажувальні перевірки, коли обов'язковий контроль якості, кількості та ціни товарів перед відправленням із країни-експортера застосовується третіми особами на вимогу органів влади країни-імпортера.

Фітосанітарні методи регулювання повинні застосовуватися країнами переважно у випадках імпорту товарів з уражених хворобами районів; з країн, які не продемонстрували задовільні санітарні умови виробництва, або у випадках, коли потрібен дозвіл на імпорт певного харчового продукту після реєстрації в Міністерстві охорони здоров'я.

Але деякі вимоги щодо того, як слід вирощувати рослини, в який час, при якій температурі, з яким освітленням, з якою кількістю посадки та міжряддями дозволяють маніпулювати обсягами експорту-імпорту.

Отже, у разі застосування імпортером дискримінаційних протекціоністських заходів щодо певних товарів, держава повинна мати можливість захистити його виробника, вживаючи фіто санітарних заходів у відповідь, таких як:

1. Вимоги, що визначають інформацію, що має безпосереднє відношення до безпечності харчових продуктів, яку необхідно надавати споживачеві. Наприклад, інформація про потенційно небезпечні інгредієнти, алергени тощо.

2. Вимоги, що стосуються мікробіологічних критеріїв кінцевого продукту (захист від сальмонели тощо) або стандартів гігієни, що стосуються виробничого процесу (обладнання підприємства повинно щодня очищатися та митися зазначеним миючим засобом).

3. Вимоги до сертифіката відповідності матеріалів, що контактують з харчовими продуктами (тара, папір, пластик тощо).

Вимоги, що регулюють те, як продукт повинен або не може бути упакований або які визначають пакувальні матеріали, які можна використовувати (наприклад, обмеження на використання плівки для пакування харчових продуктів тощо).

Вимоги до деяких овочів і фруктів, які підлягають дезінфекції з метою знищення можливих паразитів або знищення мікроорганізмів, бактерій, вірусів або комах, які можуть бути присутніми в харчових продуктах і кормах, за допомогою іонізуючого випромінювання тощо.

Крім того, для вдосконалення технічних заходів необхідно розробити стратегії розвитку національної системи інформаційного забезпечення технічного регулювання та стандартизації, що дозволить повною мірою акумулювати потенціал, закладений у сотнях тисяч стандартизаційних документів. Це допоможе систематизувати всі існуючі стандарти, сприяючи зростанню конкурентоспроможності та рівня якості вітчизняної продукції.

На глобальному рівні важливо забезпечити вільний доступ усіх зацікавлених сторін до національної, європейської та міжнародної діяльності зі стандартизації. Важливо, щоб стандарти забезпечували баланс між інтересами користувачів стандартів і правами власників інтелектуальної власності.

Ефективна та результативна відповідь на глобальні зміни та глибокий аналіз впливу міжнародних стандартів на вирішення проблем зовнішньої торгівлі також необхідні для заохочення інновацій та поширення належної ділової практики. У майбутньому важливо провести поглиблене дослідження та виявити проблеми у взаємозв'язку між стандартами та правами інтелектуальної власності.

У зв'язку із загостренням конкуренції та вимушеним зниженням цін на внутрішньому аграрному ринку після вступу України до СОТ для

агросектору важливо забезпечити державні гарантії щодо участі вітчизняних компаній у міжнародних тендерах та підтримати сільськогосподарську продукцію шляхом запровадження спеціальна система кредитування оборотних коштів виробників.

Для України інформаційне забезпечення має бути невід'ємною частиною системи технічного регулювання та стандартизації. У порядку та на умовах, встановлених державою, необхідно створити єдину інформаційну систему для забезпечення зацікавлених осіб інформацією про документи, що входять до інформаційного фонду технічних регламентів і стандартів. Заінтересованим особам повинен бути забезпечений вільний доступ до створених інформаційних ресурсів, крім випадків, коли такий доступ має бути обмежено в інтересах збереження державної, службової чи комерційної таємниці.

Незважаючи на широкий вибір нетарифних заходів, нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі здійснюється в результаті самостійних урядових чи політичних рішень або на основі міжурядових угод або в окремих випадках їх нецільового використання підприємцями, які здійснюють діяльність за кордоном.

Якщо брати до уваги весь комплекс елементів, що входять до організаційно-економічного механізму нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, то основні складові реалізації нетарифного регулювання слід поділити на економічні, адміністративні та правові. Економічну складову важливо розширити такими елементами, як надання експортних пільг і кредитів, адміністративну складову – вимоги до змісту локальних складових, правову – правові режими та заходи правового впливу (рис. 3.2).

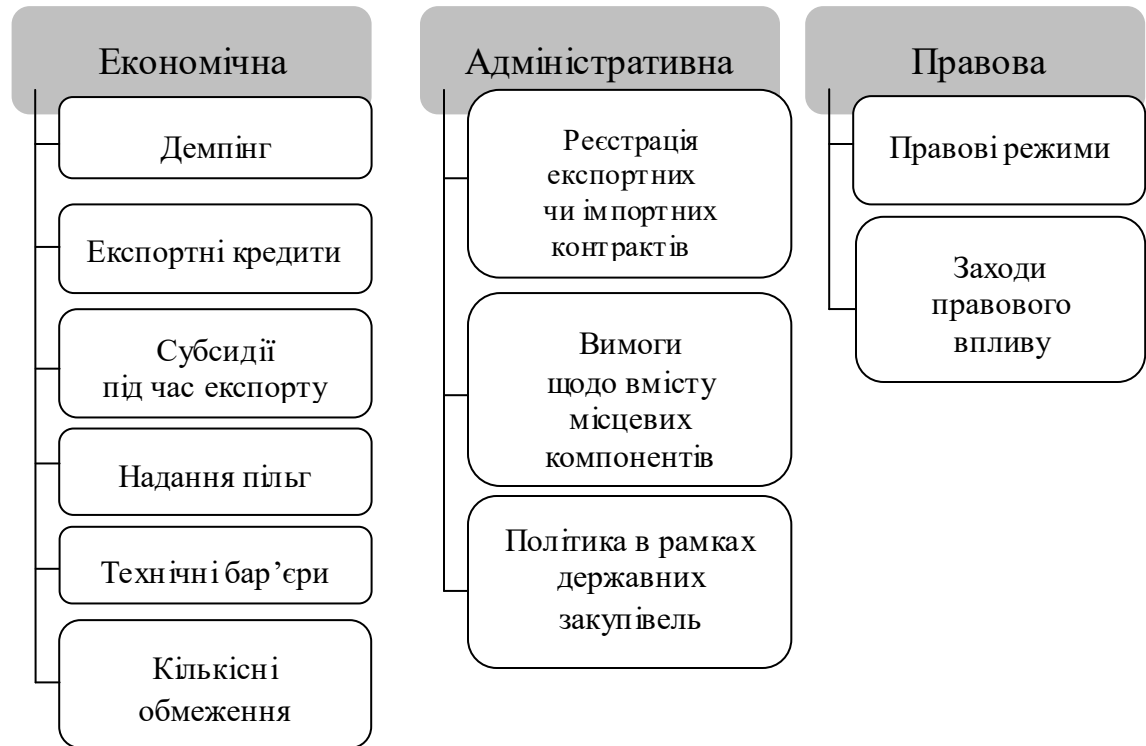

Рис. 3.2. Основні складові нетарифного регулювання ЗЕД

Проте, в першу чергу, основні зусилля мають бути спрямовані саме на встановлення відповідних заходів контролю безпосередньо під час ввезення товарів на митну територію України, а саме:

1. Створити базу недобросовісних імпортерів, які імпортують неякісну продукцію та продукцію, що не відповідає стандартам безпеки для населення.

2. Самостійно розробляти технічні стандарти та регламенти виробництва харчових продуктів, які дозволяють контролювати вміст натуральних компонентів і захищати громадян України від виготовлених, часто непридатних і фальсифікованих харчових продуктів з незначним вмістом натуральних речовин відповідно до європейських або світових стандартів, які ввезені в Україну. Адже основа здорової нації – здорове харчування.

Тому, складові нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі є ефективним засобом управління національною економікою і не повинні

сприйматися як неприйнятний інструмент регулювання зовнішньої торгівлі та повністю замінюватися арсеналом торговельної політики. Необхідно боротися з практикою застосування таких заходів, які фактично використовуються як бар'єри для збільшення питомої ваги експорту та розгортання торговельних війн між державами.

Висновки до розділу 3

Стабільною тенденцією регулювання зовнішньої торгівлі України за останні роки посилена роль нетарифного регулювання для забезпечення захисту внутрішнього ринку. Одним із основних напрямів реформування торговельного режиму України після вступу до СОТ стала система нетарифного регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Вступ країни до СОТ сприяв реформуванню торговельного режиму та початку формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики, але сьогодні в системі нетарифного регулювання в Україні існує ряд проблем: законодавство (неузгодженість правових норм та правових актів у сфері нетарифного регулювання; відсутність систематизованого переліку заходів нетарифного регулювання в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю тощо);

- адміністративні (неефективність роботи державних органів влади щодо реалізації національних інтересів у комерційній сфері; корупція в системі нетарифного регулювання);

- інформаційні (непрозорість застосування заходів нетарифного регулювання; не якісне інформаційне забезпечення реалізації політики просування експорту) та процедурні (численні бюрократичні перепони, невідгідні умови фінансового забезпечення тощо).

Підвищення ефективності системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні, спрямована на забезпечення її ефективного функціонування, необхідно здійснювати гармонізацію економічної,

інституційної та законодавчої складових та розширення спектру заходів. Пріоритетні напрями вдосконалення нетарифного регулювання в Україні.

Для захисту вітчизняного товаровиробника:

- своєчасний та вибірковий захист стратегічно важливих галузей національної економіки;

- посилення аналітичного забезпечення міжнародних торгових переговорів шляхом створення механізму обґрунтування переговорних позицій тощо;

- стимулювати зовнішньоекономічну діяльність - мінімізація негативних нетарифних впливів на обсяги експорту, сировину та регіональну структуру;

- створення цілісної (державно-громадської) системи підтримки зовнішньої торгівлі на основі ефективного використання легітимованих у рамках СОТ інструментів нетарифного регулювання;

- збільшення податкових надходжень – деїнізація торгових потоків;

- викорінення корупції в митних органах та нецивілізованого лобювання інтересів промисловості та бізнесу;

- підвищити продуктивність контролю: забезпечити прозорість заходів торговельної політики, переважно нетарифної, на основі повної комп'ютеризації системи управління валютою;

- створення аналізу ефективного застосування заходів нетарифного регулювання та підвищення рівня їх наукового обґрунтування.

ВИСНОВКИ

У теорії та практиці нетарифного регулювання міжнародної торгівлі існує різниця між поняттями «нетарифні заходи» та «нетарифні бар'єри». Нетарифні заходи - це всі нетарифні інструменти, які сприяють або перешкоджають розвитку торгівлі між країнами, а нетарифні бар'єри - це нетарифні інструменти, використання яких гальмує розвиток торгівлі та не відповідає правилам СОТ.

Існує два способи визначення терміну «нетарифні заходи»: комерційний та економічний. Відповідно до першої, ефектом від застосування країною заходів нетарифного регулювання є зміна обсягів її зовнішньої торгівлі, а другої - зміна не тільки обсягу торгівлі, а й макроекономічних показників. З розвитком глобальної торговельної системи зростає важливість і ефективність протекціоністської, контрольної, стимулюючої, фіскальної та екологічної функцій у нетарифному регулюванні.

В останні десятиліття після зниження рівня консолідованих тарифів до традиційних приєдналася ще одна група нетарифних заходів - процедурні бар'єри, що призвело до формування більш гнучкої та прихованої форми - нетарифного неопротекціонізму.

Головними чинниками активізації нетарифного неопротекціонізму є:

- загальноекономічні (глобалізація економіки, нерівномірність економічного розвитку, циклічні кризи, конкурентний тиск);
- нормативно-економічні (зниження митних податків і прив'язка тарифів, вибірковий захист промислових інтересів, розвиток «чутливих» секторів національної економіки, стимулювання імпорту передових технологій і високотехнологічних товарів);
- політико-правові (політична нестабільність, затримка законодавчого регулювання щодо потреб підприємців, непрозорість і корумпованість обмежувальних заходів);
- соціальні (безробіття, зростання гендерної нерівності);

- екологічні (зростання попиту на екологічно чисту продукцію, підвищення вимог до стандартного середовища проживання);
- технологічна екологізація.

Серед заходів нетарифного контролю за імпортом найбільшого поширення набули: технічні бар'єри; санітарні та фітосанітарні заходи; антидемпінгові заходи. В умовах нетарифного регулювання експорту найбільшого поширення набули організаційно-технічні заходи стимулювання експорту, кредитування та страхування. СОТ забороняє значну кількість нетарифних заходів, більше половини всіх видів нетарифних заходів не зареєстровані в міжнародних статистичних базах даних, тобто є латентними.

Поряд із традиційними нетарифними заходами для захисту вітчизняного виробника та стимулювання міжнародної торгівлі на практиці інтенсивно застосовуються та диверсифікуються процедурні бар'єри, а саме: високі платежі та податки, значні затримки в отриманні дозволів, запити значної кількості зайвих документів тощо.

Інституційна підтримка нетарифного регулювання на глобальному рівні представлена СОТ та іншими міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, які надають інформаційну, аналітичну та регуляторну допомогу СОТ у створенні та підтриманні принципів, правил і стандартів міжнародної торгівлі. До них належать: Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Всесвітня митна організація, Міжнародна організація законодавчої метрології, Міжнародна організація стандартизації, Міжнародна торгова палата, Міжнародний союз охорони природних ресурсів тощо.

Стабільною тенденцією регулювання зовнішньої торгівлі України за останні роки стало посилення ролі нетарифного регулювання для забезпечення захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції та стимулювання необхідного для розвитку країни експорту та імпорту. Система нетарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин була

одним із основних шляхів реформування торговельного режиму України після вступу до СОТ, який сприяв реформуванню торговельного режиму та став початком формування прозорої та передбачуваної регуляторної політики.

Але сьогодні в системі нетарифного регулювання існує низка проблем: законодавча, управлінська, інформаційно-процесуальні, вирішення яких конче необхідне для розвитку вітчизняного підприємництва. Підвищення ефективності системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні, спрямованої на забезпечення її ефективного функціонування, має відбуватися шляхом гармонізації економічної, інституційної та законодавчої складових та розширення спектру заходів і вдосконалення системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Deardorff, Alan V., and Robert M. Stern (1997). Measurement of Non-Tariff Barriers. OECD Economic Department Working Paper, No. 179. №8(215). С. 26-29.
2. TRAINS (2021). The global database on Non-Tariff Measures. Available at:<https://trains.unctad.org/Forms/ProductViewNew.aspx?mode=modify&action=search>
3. UNCTAD. (2013). Classification of Non-tariff Measures. February 2012 version (UNCTAD/DITC/TAB/2012/2). Edited by UNCTAD: United Nations. Available at: [https://unctad.org/en/Publications Library/ditctab20122_en.pdf](https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20122_en.pdf)
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_15
4. WTO (2021). All wto member countries: number of measures. Available at: <http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx>
5. Беззубченко О. А., Бондаренко П. В. (2018). Оцінка впливу нетарифних заходів на ефективність регулювання зовнішньої торгівлі України та ЄС. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, Вип. 15, С. 44–51.
6. Бережнюк І. Г., Несторишин І. В. (2014). Нетарифне регулювання як основний елемент зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, Вип. 118 (частина І), С. 145–151.
7. Бураковський І. В., Кравчука К., Мовчан В. (2015). Технічні бар'єри та санітарні та фітосанітарні заходи в міжнародній торгівлі: види, тенденції розвитку, регулювання: посібник державного службовця. К.: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. 243 с.
Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 22. С. 114-118.
8. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підруч. / О. П. Гребельник. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 696 с.
9. Гребельник О. П., Стеблянко М. Д. (2010). Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання. *Митна безпека*, № 1, С.

24–34.

10. Гречишкіна О.О., Ковалев А.С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014.
11. Григоренко Ю. (2021). Без правил: протекціонізм перетворив торгівлю на війну всіх проти всіх. Available at: <https://gmk.center/ua/posts/bez-pravil-protekcionizm-peretvoriv-torgivlju-na-vijnu-vs-ih-proti-vs-ih/>
12. Гужва І. (2021). Як вигравати у торгових війнах. Available at: https://zn.ua/ukr/foreign_economics/mozhливosti-neoprotekcionizmu-292197_.html
13. Двигун С.М. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. №11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_11_17
14. Демянюк О. (2013). Актуальні проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник THEU*, № 4, С. 94–102.
15. Дяченко О.В. Національні регулятори зовнішньоекономічної діяльності України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 5. С. 76–79.
16. Закон України “Про внесення змін до Митного кодексу України (щодо стабілізації платіжного балансу)” від 28.12.2015 р. № 74. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74-19>
17. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n114>
18. Іваншина С.Ю., Астапова Є.Г. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Економічний простір*. 2017. № 1. С. 38–46.
19. Корнева Т. В. (2005). Необхідність визначення понять заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України. *Митна справа*, № 1, С. 96–100.

20. Крупка І. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації / І. Крупка // Формування ринкової економіки. – Львів, 2009. – Вип. 19. – С. 335–351.
21. Машков А.О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньо-економічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток* 2012. № 11.
22. Мельник О. Г., Подра О. П., Петришин Н. Я. (2021). Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Львів: Галицька видавнича спілка. 392 с.
23. Мельник Т. Нетарифне регулювання у країнах ЄС [Електронний ресурс] / Т. Мельник, К. Пугачевська // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2014. – № 2. – С. 15–28.
24. Мельник Т., Пугачевська К. Нетарифне регулювання у країнах ЄС. Вісник КНТЕУ. 2014. № 2. С. 15–28.
25. Митний кодекс України № 4495-VI (2012). Available at: <http://www.zakon.gov.rada5.ua>.
26. Митні кодекси зарубіжних країн : станом на 07.08.2014 р. : (відповідає офіц. текстові, зі змістом) // Комітет Верховної Ради України з питань податкової та митної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/publish/category;jsessionid=6980E7A394C083E9041F1F0A3ABB3827?cat_id=46421
27. Науменко Н. Нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності // Економіка України. – Київ : Преса України, 2002. – № 2. – С. 80–82.
28. Олефіренко В. В. (2015). Нетарифне регулювання товарного обміну в глобальній торговельній системі: автореф. канд. екон. наук. Київ. С. 22.
29. Олефіренко В.В. Розвиток нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах членства в СОТ / А.О. Олефір, В.В. Олефіренко // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. КНЕУ. – 2012. – Випуск 27. – ст.262 – 277

30. Панасейко І.М., Губа М.О. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2. С. 50–54.
31. Пісьмаченко Л. М. Нетарифне регулювання як інструмент економічної політики держави у зовнішньоторговельних відносинах / Л. М. Пісьмаченко // *Економіка та держава*. – 2007. – № 9. – С. 60–64.
32. Платонова І.О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 125-129.
33. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами, редакція від 14.08.2014 р.) // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
34. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 04.10.2018 № 959-XI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
35. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: [монографія] / за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2011. – 703 с. / Т.Ф. Гордєєва, В.В. Олефіренко / п.3.3. Олефіренко В.В. Глобальна мотивація активізації нетарифного протекціонізму. – с. 183 – 197
36. Сидоренко В. В. (2014). Класифікація заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. *Європейські перспективи*, № 3, С. 93–100.
37. Стеблянко М. Д. Аналіз впливу нетарифних заходів на економічну безпеку України / М. Д. Стеблянко // *Актуальні проблеми зовнішньоекономічної діяльності та митної справи в умовах глобалізації : міжнар. наук.-практ. конф., 3 грудня 2010 р. : тези доп.* – Дніпропетровськ : АМСУ, 2010. – С.207–208.
38. Стеблянко М. Д. Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання / М. Д. Стеблянко, О. П. Гребельник // *Митна безпека. Серія : «Економіка»*. – Київ : Пласке, 2010. – № 1. – С. 24–34.

39. Стеблянюк М. Д. Сучасний стан, проблеми та шляхи вдосконалення технічного регулювання та стандартизації в Україні [Електронний ресурс] / М. Д. Стеблянюк // Економіка. Управління. Інновації : електрон. наук. фах. вид. – Житомир : [б. в.], 2013. – № 2 (10). – Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2013_2/pdf/13smdsvu.pdf
40. Стеблянюк М. Д. Торговельні угоди як індикатор нетарифного регулювання ЗЕД / М. Д. Стеблянюк, І. Г. Бережнюк // Митна безпека. Серія : «Економіка». – Хмельницький : Пласке, 2013. – № 2. – С. 4–9.
41. Стеценко Ж. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Економічний Вісник НГУУ «КІІ»*. 2010. URL: <http://economy.kpi.ua/uk/node/145>
42. Сторожчук В. (2015). Проведення в Україні розслідувань з питань захисту національного товаровиробника. *Вісник: офіційно про податки*, № 34. Available at: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8788>
43. Титаренко Л.М. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи.
44. Топольницька Т.Б. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7783> (дата звернення: 01.02.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.67
45. Угода з субсидій та компенсаційних заходів (СКЗ) (1994). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015#n334.
46. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 27.06.14. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125. – Режим доступу : http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011
47. Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ : Міжнародний документ від 26.06.2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний

вісник України. – 2012. – № 1, № 54. – Ст. 227 (із змінами, редакція від 07.12.2011 р.) .– Режим доступу : http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_456

48. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів : Міжнародний документ від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989. – Режим доступу : http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/981_006

49. Халецька А.А. Підходи до системи державного управління зовнішньою торгівлею. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_2_7

50. Шевчук С. В. (2019). Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави. *Економіка та держава*, № 3, С. 71–77.